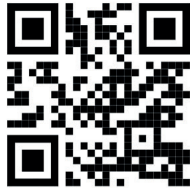

EFSANE E-KPSS

TARİH DERS NOTLARI

**TÜRK KÜLTÜR VE
MEDENİYETLERİ**

**ATATÜRK İLKE VE
İNKILAP TARİHİ**

Canlı Dersler
soru.pro'da

soru.pro ise yukarıdaki
QR Kodda!

**CANLI DERS DESTEKLİ
E-KPSS HAZIRLIK KİTAPLARI**

İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK TARİHİ

Yönetim ve Hukuk

- ❑ Türklerde yönetim “ikili teşkilat” olarak ikiye ayrılmıştır. Doğu ve batı şeklinde ayrılan ülkede asıl hükümdar doğuyu yönetmiştir.
- ❑ İkili teşkilat, federatif bir yönetim özelliği göstermiştir. Ayrıca bu yönetim anlayışı, merkezî otoriteyi zayıflatmıştır.
- ❑ “İl” kelimesi Türklerde devlet anlamında kullanılmıştır.
- ❑ Türkler üzerinde yaşadıkları toprakları kutsal bir varlık olarak görmüşler ve ülkeyi “ulus” veya “yurt” olarak anmışlardır.
- ❑ Eski Türklerde hükümdarlar “**kağan, han, hakan, yabgu, ilteber, şanyü, ilteriş, idikut**” gibi unvanlar kullanılmıştır.
- ❑ “İlig” kelimesinin sözlük karşılığı “devletli” olup “hükümdar” anlamındadır.
- ❑ Kurultay üyelerine **toygun**, hükümet üyelerine **buyruk** adı verilmiştir.
- ❑ Türk devletlerinde kağanın en yakın yardımcısı eşi olan **hatun** idi.
- ❑ Türklerde ilk devlet örgütlenmesi Hun Hakanı Mete tarafından gerçekleştirilmiştir.
- ❑ Eski Türklerde Tigin (şehzade) eğitimine “**Ataman**” denilmiştir.
- ❑ Kağana tanrı bağıışı olan güç ve yetenekler; **Kut, Ülüg** ve **Küç**’tür.
- ❑ “**Ayuki**” hükümet, “**Ayguç**” başbakandır.
- ❑ Kut ülkeyi yönetme yetkisinin Tanrıdan geldiği anlayışıdır.
- ❑ Kut yetkisi babadan-oğula kan yoluyla geçerdi. Bu durum taht kavgalarına neden olmuştur.
- ❑ Otağ (Çadır), örgin (Taht), tuğ, kotuz en önemli hükümdarlık sembolleridir.
- ❑ Kağanın erkek çocuklarına “**Tigin**” denmiştir.
- ❑ **Kurultay** ilk Türk devletlerinde ülke meselelerinin görüşüldüğü yerdir. Kengeş ve Toy olarak da bilinir.
- ❑ Kurultay benzeri meclise Avrupa Hunlarında “**Seçkinler Meclisi**” adı verilmiştir.

- ❑ Kurultay benzeri meclise Tabgaç Devleti’nde “**Nazırlar Meclisi**” denmiştir.
- ❑ Kurultay benzeri meclise Hazar Hakanlığı’nda “**İhtiyarlar Meclisi**” denilmiştir.
- ❑ Kurultay benzeri meclise Peçeneklerde “**Komenton**” denilmiştir.
- ❑ Kurultay benzeri Meclise Tuna Bulgar Devleti’nde “**Millet Meclisi**” denilmiştir.
- ❑ “**Şad**” vezir, “**Ağılığ**” hazine görevlisi, “**Apa**” sivil yönetici, “**Todun**” vergi memuru, “**Tamgacı**” ya da “**Bitkiçi**” kâtiptir.
- ❑ Kazılarda bulunan ve Göktürklerle ait olduğu bilinen paraların üzerinde **hakanın** yanında **hatun**un da resmine rastlanmıştır. Bu durum kadınların da yönetimde söz sahibi olduğunu göstermektedir.
- ❑ Eski Türklerde yazısız hukuk kurallarına “**Töre**” denir. Eski Türklerde yüksek mahkemeye “**Yargu**” denir.
- ❑ Göçebelik nedeniyle uzun süreli hapis cezalarına rastlanmazdı.

Kültür, Sanat ve Dinî İnanış

- ❑ Türklerde kefen karşılığında kullanılan kelime **eşük** olmuştur.
- ❑ Esik ve Pazırık kurganından Türklere ait kalıntılar bulunmuştur. Dünyanın en eski halısı Pazırık kurganından çıkarılmıştır. Esik kurganında ise **Altın Elbiseli Adam** bulunmuştur.
- ❑ Kıpçak-Rus mücadelesini anlatan destan **İgor Destanı**’dır.
- ❑ “**İr**” kelimesi Türklerde beste karşılığında kullanılmıştır.
- ❑ Türklerde melodi karşılığında kullanılan kelime ise **Küg**’dür.
- ❑ **Çevgan** müzik aletidir.
- ❑ Adı bilinen ilk Türk şairi **Arpın Çor Tigin**’dir.
- ❑ Attila’dan bahseden Alman destanı **Nibelungen**’dir.
- ❑ **Oğuz Kağan Destanı**, Asya Hun Devleti’ne aittir.
- ❑ Oğuz Kağan Destanı’nda anlatılan Türk hükümdarı **Mete Han**’dır.
- ❑ **Alp Er Tunga** ve **Şu Destanı** İskitlere aittir.
- ❑ Karabalgasun ve Moyen Çur Yazıtları (Sine-Uşi Yazıtları) Uygurlara aittir.
- ❑ **Bozkurt ve Ergenekon Destanları** Göktürklerle aittir.

- ❑ **Türeyiş ve Göç Destanları** Uygurlara aittir.
- ❑ **Yenisey Yazıtları** ve dünyanın en uzun destanı olan **Manas**, Kırgızlara aittir.
- ❑ Oğuz-Kıpçak Mücadelesi **Dede Korkut Hikâyeleri**'ne konu olmuştur.
- ❑ Orhun Abideleri'nden bahseden ilk tarihçi **Cüveynî**'dir.
- ❑ Köktürkler kendilerine özgü alfabe kullanmışlardır.
- ❑ Orhun Abideleri'ni taşta kazdıran kişi **Yuluğ Tigin** ve **Vezir Tonyukuk**'tur.
- ❑ Eski Türkler astronomi alanında ilerlemiş ve **12 Hayvanlı Türk Takvimini** yapmışlardır.
- ❑ Çevgan, gökbörü, tepük, cirit başlıca Türk oyunlarıdır.
- ❑ Türklerde edebiyat ve sanat anlayışı göçebe yaşam doğrultusunda gelişmiştir.
- ❑ Türk toplumu dini bir toplum değildir, daha çok siyasi bir karaktere sahiptir.
- ❑ Tamu (cehennem), Uçmağ (cennet), yuğ (cenaze töreni), ölü aşı – ölü yemeği, Umay (melek), Ongun (totemler), Balbal (mezar taşı), sagu (ağıt), şaman, kam, bakası (din adamı) Türklerde İslam öncesi kullanılan bazı dinî terimlerdendir.
- ❑ Türkler ölülerini **Kurgan** adlı mezarlara gömmüşlerdir.
- ❑ Kurgan içinde bulunan eşyalar ahiret inancının göstergesidir.

Ekonomi ve Sosyal Hayat

- ❑ “**Kün**” halk, “**Oksızlık**” bağımsızlık demektir.
- ❑ Türk tarihinde parayı ilk kullanan Türk devleti Köktürklerdir.
- ❑ Yarmak İslam öncesi Türklerin kullandığı madenî paradır.
- ❑ Toplumsal yapı **Oguş** (aile), **Urug** (soy), **Boy**, **Budun** (millet) ve **İl** (devlet) şeklinde örgütlenmiştir.
- ❑ Türklerin yaşadığı çadırlara **yurt** ve **keregü** ismi verilmiştir.
- ❑ **Toy** denilen şölen ve eğlenceler düzenlerlerdi.
- ❑ Türklerde çekirdek aile yapısı vardır.
- ❑ Türkler yarı göçebe bir yaşam tarzı benimsemişlerdir.
- ❑ Hayvancılık ve avcılık ile uğraşırlardı.
- ❑ Türklerde toprağın mülkiyeti devlete ait olduğu için sınıf farklılıkları görülmez.

- ❑ **Kürk Yolu**, Hazar ve Bulgar ülkelerinden başlayarak Altay-Sayan Dağları üzerinden **İpek Yolu**'na paralel uzanan ticaret yolunun adıdır.
- ❑ İpek Yolu ticaretine çok önem vermişlerdir.
- ❑ Çin, İran ve Hindistan'a ticari ilişkiler kurmuşlardır.
- ❑ Dışarıya deri, dokuma, canlı hayvan satmışlardır.
- ❑ Tahıl ve ipek almışlardır.

Ordu

- ❑ Askerliğe çok önem verirlerdi, her erkek asker sayılırdı.
- ❑ Merkezde hükümdara bağlı sürekli birlikler bulunurdu.
- ❑ Türklerde ordu komutanına “subaşı” askerî valiye ise “tutuk” denmiştir.
- ❑ Türklerde ordunun keşif koluna “**yelme**” denir.
- ❑ Türklerde ordu komutanına “**Tarkan**”, “**Noyan**”, “**Böri**” ya da “**Subaşı**” denirdi.
- ❑ Asya Hun Devleti hükümdarı Mete Han ilk düzenli orduyu kurmuş ve orduda günümüzde uygulanan **onlu sistemi** ortaya koymuştur.
- ❑ Savaşta önemli başarılar sağlayan “ıslık çalan oklar” Mete Han tarafından icat edilmiştir.
- ❑ Türk atlıları savaşta uzaktan attıkları okun dışında düşmanla karşı karşıya geldiklerinde kılıç, gürz, mızrak gibi yakın mücadele silahları da kullanırlardı.
- ❑ Konar-göçer hayat süren Türkler küçük yaşlarda ata binmeyi ve ok atmayı öğrenirlerdi.
- ❑ Ordu-millet anlayışı benimsenmiştir.
- ❑ Orduları ücretli değildir.
- ❑ Türklerde ordunun büyük bölümü “süvari” adı verilen atlı birliklerden oluşmaktaydı.
- ❑ Süvarilik için zorunlu olan pantolon, patik ve deri kemer Türklerin icadıdır.
- ❑ Kaşgarlı Mahmut atları “Türklerin Kanadı” olarak nitelendirmiştir.
- ❑ Türkler savaşta genellikle Turan ve Hilal taktiklerini uygulamışlardır.

TÜRK-İSLAM TARİHİ

Yönetim

- ❑ Hilat, tıraz, çetr, nevbet, otağ, hutbe ve menşur Türk-İslam devletlerindeki hükümdarlık sembolleridir.
- ❑ Türk-İslam devletlerinde maliyeden **Divan-ı İstifa** sorumludur.
- ❑ Türk-İslam devletlerinde askerlik işlerinden **Divan-ı Arz** sorumludur.
- ❑ Türk-İslam devletlerinden mali ve idari işleri denetleme görevi **Divan-ı İşraf**'a verilmiştir.
- ❑ Türk-İslam devletlerinde iç ve dış yazışmaları **Divan-ı Tuğra** yapmıştır.
- ❑ **Divan-ı Mezalim**'de ağır siyasi suçlar görüşülürdü.
- ❑ **Emir-i Şikâr**, hükümdarın av işlerini düzenleyen görevlidir.
- ❑ **Camedar**, hükümdar ve ailesinin elbiseleriyle ilgilenen görevlidir.
- ❑ Hükümdarın temizliğinden sorumlu olan görevli **Abdar**'dır.
- ❑ Türk-İslam devletlerinde saray muhafızlarına **Candar** adı verilmiştir.
- ❑ Türk-İslam devletlerinde **Gulam ve İkta** sistemi uygulanmıştır.
- ❑ Türk-İslam devletlerinde eyaletlerde mali işlerden sorumlu kişi **Amil**'dir.
- ❑ Türk-İslam devletlerinde hukuk, örfi ve şeri olmak üzere ikiye ayrılmıştır.
- ❑ Türk-İslam devletlerinde şeri hukukun başında **Kadi'l Kudat** bulunur.
- ❑ Türk-İslam Devletlerinde örfi hukukun başında **Emir-i Dad** bulunur.
- ❑ "**Muhtesip**" belediye, "**ulak**" posta, "**subaşı**" güvenlik, "**amil**" mali, "**kadi**" adli işlerden sorumludur.

Bilim, Kültür ve Sanat

- ❑ İlk Türk-İslam medresesini Karahanlılar Semerkant'ta açtılar.
- ❑ **Kutadgu Bilig**, Yusuf Has Hacip tarafından yazılmış ve Karahanlı hükümdarı Tabgaç Buğra Han'a sunulmuştur.

- ❑ Divanü Lügâti't-Türk'ün yazarı Kaşgarlı Mahmut'tur ve eserini Abbasi halifesi **el-Muktedi Billah**'a sunmuştur.
- ❑ Muhammed Dad İspehsalar'a sunulan ve Edip Ahmet Yükneki tarafından yazılan eser Atabetü'l Hakayık'tır.
- ❑ **Divan-ı Hikmet**'in yazarı "Hazreti Pir-i Türkistan" olarak bilinen Hoca Ahmet Yesevi'dir.
- ❑ Gazneli Mahmut'un; "sarayımın en değerli hazinesi" ifadesini kullandığı bilim insanı **Biruni**'dir.
- ❑ Hindistan'da bulunan Tac Mahal'i Babürler yaptırmıştır.
- ❑ Tac Mahal'in yapımında Osmanlı mimarları Mehmet İsa Efendi, İsmail Efendi ve Hattat Settar Efendi çalışmıştır.
- ❑ Büyük Selçuklu Devleti'nin ünlü veziri Nizâmülmülk'ün açtığı Nizamiye Medreseleri dönemin üniversiteleri ko-numunda idi.
- ❑ Nizâmülmülk'ün Bağdat'taki Nizamiye Medresesine başmüdürris olarak atadığı Gazalî görüşleriyle Bâtınlık fikrini çürütmeye çalışmıştır.
- ❑ Vezir Nizamülmülk'ün, Melikşah'a sunduğu eseri **Siya-setname**'dir.
- ❑ Ali Şir Nevaî'nin Türkçe ve Farsçayı karşılaştırdığı eseri **Muhakemetü'l - Lügateyn**'dir.
- ❑ Işık ve gölgeye dikkat edilmeden ve nesnelere arası boyut farkı gözetilmeden yapılan resimlere **minyatür** denir.
- ❑ Türk-İslam edebiyatının ilk sözlü eseri **Satuk Buğra Han Destanı**'dir.
- ❑ Renkli cam parçalarının kurşundan yapılmış bir dolgu malzemesiyle birleştirilmesine vitray denilmiştir.
- ❑ **Muallim-i Sanî** unvanlı bilim insanı **Farabî**'dir. **İhsa'ül Ulum**, **Medinetü'l Fazıla**, **Kitabu'l Musiki** gibi eserler **Farabî**'ye aittir.
- ❑ **İhya-u Ulumiddin** ve **Kimya-ı Saadet** adlı eserler Gazalî'ye aittir.
- ❑ Enlem ve boylam hesapları yapmış Türk-İslam bilim insanı **Biruni**'dir.
- ❑ "**Tababetin Hükümdarı**" olarak bilinen bilim insanı İbni Sina'dır.
- ❑ İsfizari, Vasiti ve Ömer Hayyam tarafından **Celâli Takvim** hazırlanmıştır.

- ❑ Selçuklu matematik ve astronomi âlimlerinden Hazini Sultan Sencer'e sunduğu "**Zicü'l Muteber**" adlı eserinde bazı şehirlerin enlem ve boylam derecelerini ortaya koymuştur.
- ❑ Matematikçi Beyhakî, dil bilimci Curcanî ve tarihçi İsfahanî Selçuklu Dönemi'nde yetişen diğer önemli âlimlerdendir.
- ❑ Modern kimyanın kurucusu olarak kabul edilen Türk-İslam bilim insanı **Cabir bin Hayyan**'dır.
- ❑ Gazne tarihinin anlatıldığı **Tarih-i Yemin** adlı eser Utbi tarafından yazılmıştır.
- ❑ **Tümdengelim** ve **tümevarım** konularıyla ilgili olarak aralarında ilmi tartışma yapan Türk-İslam bilim insanı İbni Sina ve Biruni'dir.
- ❑ Matematikle ilgili olan **Kitabü'l Cebir Ve'l Mukabele** adlı eser **Harezmi**'ye aittir.
- ❑ **Siyasetname**, ülke ve devlet yönetimi hakkında yöneticilere bilgi ve öğüt veren eserlere denir.
- ❑ **Seyehatname**, bir yazarın gezip gördüğü yerlerden edindiği izlenimleri, bilgileri yansıttığı yapıttır.
- ❑ **Menakıbname**, tarikat büyüklerinin ve şeyhlerin kerametlerini konu alan eserlere verilen addır.
- ❑ **Mülkname**, İslam devletlerinde bilhassa devlete hizmeti geçenlere hükümdar tarafından mülk olarak verilen yerlerin belgesini ifade eden terimdir.

Ekonomi ve Sosyal Hayat

- ❑ **Kümbet**: Selçuklular zamanında yapılan kendine özgü, silindirik tabanlı ve üst kısımları konik yapılı olan anıt mezarlardır.
- ❑ **Külliyeye**: Ana yapısı cami olan kompleks yapılar topluluğudur.
- ❑ **İmarethane (Aşevi)**: Yolculara ve yoksullara ücretsiz yemek dağıtılan yerdir.
- ❑ **Tabhane**: Misafirhanedir.
- ❑ **Bimarhane**: Akıl ve sinir hastalarının tedavi edildiği yerdir.
- ❑ **Kapan hanı**: Tek bir cins ticaret maddesinin toptan satışının ya da dağıtımının yapıldığı kapalı pazar yeridir.
- ❑ **Arasta**: Çarşılarda aynı ürünü satan dükkanların bulunduğu bölüme verilen addır.
- ❑ **Bargah**: Saray.
- ❑ **Tekke**: Tarikatların dinsel tören yaptığı yerler.

- ❑ **Zaviye**: Tekkelerin taşradaki küçük yapıları.
- ❑ Darüşşifa-Maristan-Darülafiye-Darüssıhha: Hastane anlamına gelir.
- ❑ Arasta ve Bedesten çarşı anlamında kullanılmaktadır.
- ❑ **Kervansaray**: Ticaret kervanlarının konakladığı hanlardır.
- ❑ **Bedesten**: Bir tür kapalı çarşıdır.
- ❑ **Sebil**: Su dağıtım evidir.

TÜRKİYE TARİHİ

Yönetim

- ❑ Anadolu Selçuklu Devleti devlet işlerini Divân-ı Saltanat veya Divân-ı Alâ denilen organda görüşmüştür.
- ❑ Şehzadelere **melik** unvanı verilmiş ve devlet işlerinde tecrübe kazanmaları için "**atabey**" denilen devlet adamlarının gözetiminde vilayetlere gönderilmiştir.
- ❑ Anadolu Selçuklu sultanları keykubat, keykavus ve keyhüsrev gibi Farsça unvanlar kullanmışlardır.

Bilim, Kültür ve Sanat

- ❑ **Mesnevi** ve **Divan-ı Kebir** Mevlana'ya aittir.
- ❑ Anadolu Selçuklu tarihini anlatan "**El-Evamirü'l Aliyye**" adlı eser **İbn-i Bibi**'ye aittir.
- ❑ I. Alaaddin Keykubad adına yazılan "**Mirsadü'l-İbad**" adlı eserin yazarı **Necmeddin Daye**'dir. Bu eser siyasetname özelliği taşır.
- ❑ **Karamanoğlu Mehmet Bey 1277**'de çıkardığı ferman ile Türkçeyi resmî dil ilan etmiştir.
- ❑ Anadolu'da Türkiye Türkçesi ile yazılmış ilk aşk mesnevisi "**Yusuf-u Zeliha Mesnevisi**"dir.
- ❑ Bektaşiliğin başucu kitabı olan **Makalat**, Hacı Bektaş Veli'ye aittir.
- ❑ Selçuklu tarihini anlattığı **Rahat'üs-Sudur** adlı eserini I. Gıyaseddin Keyhüsrev'e sunan Mehmet Ravendi'dir.
- ❑ Kerimüddin Aksaray'ın, **Müsameretü'l Ahbar** adlı eserinde Moğolların Anadolu'yu işgali anlatılır.
- ❑ Türk kültür hayatının anlatıldığı **Menakıbü'l Arifin** adlı eser Eflaki'ye aittir.

- ❑ Kendisini Türkiye Selçuklularının vârisi olarak gören beylik Karamanoğullarıdır.
- ❑ **El-Cezeri**, sibernetiğin ilk kurucusu kabul edilir.
- ❑ Mevlevilik, Bektaşılık, Ekberlik, Nakşibendilik, Kadiri-lik ve Rûfâilîk gibi tarikatlar sosyal, kültürel ve dinî faaliyetler gösterirler.

OSMANLI KÜLTÜR VE MEDENİYETİ

Yönetim

- ❑ Osmanlı tarihinde “**Sultan**” unvanını kullanan ilk kişi Orhan Bey’dir.
- ❑ Osman ve Orhan Bey dönemlerinde “Ülke hanedanın ortak malıdır.” anlayışı geçerli olmuştur.
- ❑ I. Murat Dönemi’nde; “Ülke padişah ve oğullarının malıdır.” anlayışı geçerli olmuştur.
- ❑ II. Mehmet zamanında “Ülke padişahın malıdır.” anlayışıyla kardeş katline izin verilmiştir.
- ❑ I. Ahmet Dönemi’nde “**Ekber ve Erşed**” sistemi getirilmiş, böylece tahta en büyük ve olgun erkek üyelerin geçmesi sağlanmıştır.
- ❑ Fatih zamanında hazırlanan ilk Osmanlı kanunname-si olan Kanunname-i Ali Osman ile sancağa çıkma, cülus bahşişi, müsadere sistemi ve kardeş katli yasalaşmıştır.
- ❑ Osmanlı Devleti’nde III. Mehmet sancağa çıkma uygulamasına son vermiştir. Sancağa çıkmadan tahta oturan ilk padişah I. Ahmet’tir.
- ❑ **Dîvan-ı Hümâyün** Orhan Bey zamanında kurulmuştur. Fatih’ten itibaren Divan başkanlığı sadrazama bırakılmıştır.
- ❑ Padişahın divan toplantılarını dinlediği bölüme **Kasr-ı Adl** adı verilir.
- ❑ Dîvan-ı Hümâyün II. Mahmut Dönemi’nde kaldırılmıştır.
- ❑ Kazaskerlik makamı ilk kez I. Murat zamanında oluşturulmuştur. Zamanla sayıları ikiye çıkmıştır. En kıdemli kazasker Rumeli kazaskeridir.
- ❑ Fethedilen toprakların kaydını tutan Divan görevlisi nişancıdır. Nişancı ayrıca fermanlara tuğra da çekerdi.
- ❑ **Şeyhülislam** devletçe yapılacak işlerin şeriata uygun olup olmadığına karar (fetva) verir.
- ❑ Osmanlı’da şeyhülislamlık makamına **Bab-ı Meşihat** denilmiştir. Fetva verme yetkisi sadece şeyhülislama aitti.
- ❑ Sadrazam konağında toplanan ve Divan’da yarım kalan konuların görüşüldüğü Divan, **İkinci Divanı**’dır.
- ❑ Osmanlı maliyesinden defterdar sorumlu olmuştur. Bu makam da I. Murat zamanında oluşturulmuştur.
- ❑ Osmanlı’da yönetici sınıf Seyfiye, Kalemîye ve İlimîye olmak üzere üçe ayrılmıştır. Seyfiye ve Kalemîye Enderun, İlimîye sınıfı medrese çıkışıdır.
- ❑ İstanbul’un bayındırlık ve belediye işlerinden sorumlu olan görevli **Şehremini**’dir.
- ❑ Osmanlı’da kadı, kazada hem yönetim hem de adaletten sorumlu olmuştur.
- ❑ Osmanlı’da merkeze yakın eyaletlerde tımar sistemi uygulanmış ve bunlara salyanesiz eyaletler denmiştir.
- ❑ Osmanlı’da merkeze uzak eyaletlerde iltizam sistemi uygulanmış ve bunlara salyaneli eyaletler denmiştir.
- ❑ Osmanlıda Kapıkulu Ocakları üç ayda bir ulufe denilen maaş almışlar ve her taht değişikliğinde ise cülus bahşişi almışlardır.
- ❑ Padişaha arz edilecek kanunun özeti “**arz tezkiresi**” veya “**telhis**” olarak adlandırılan bir belge ile padişaha sunuluyordu.
- ❑ Padişahın görüşünü bizzat kendi el yazısıyla bildirdiği yazıya **Hattı Hümâyün** deniliyordu.
- ❑ Müslüman ve Hristiyan devlet başkanları ile Osmanlı’ya tâbi olan devlet idarecilerine padişah tarafından gönderilen mektuplara **Name-i Hümâyün** denmiştir.
- ❑ Örfeye uygun, sosyal ve ekonomik hayatı düzenleyen padişah emirlerine **ferman** denmiştir.
- ❑ Padişah tarafından verilen onay belgelerine “**berat**” denmiştir.
- ❑ **Surname**, Osmanlı Döneminde padişah çocuklarının doğum ve sünnet törenleriyle padişah kızlarının düğün törenlerini anlatan eserlerdir.
- ❑ Padişahın hocasına **Hace-i Sultani** adı verilmiştir.
- ❑ Osmanlı’da askerî inşaatlarda çalıştırılan ve Hristiyan tebaa arasından seçilen geri hizmet elemanları Cerehorlardır.

- ❑ Defterdarın maiyetinde çalışan tahsil memuruna **baş-baki kulu** denmiştir. Hazine işlerinin defterini tutmakla görevli olanlar ise **Sergi Nazırı** ve **Halifesidir**.
- ❑ Osmanlıda Müslüman olmayan tebaa arasından keşif ve istihbarat görevi ile vazifelendirilen geri hizmet grubu **Martoloslardır**.
- ❑ İlk Osmanlı tersanesi Karamürsel'de açılmıştır. Osmanlı'nın en büyük tersanesi ise Haliç Tersanesi olmuştur. Donanma komutanına **Kaptan-ı Derya** adı verilir. Gemi çeşitleri arasında; Kapudane, Patrona, Çektiri, Kalyon, Mavna gibi gemiler vardır.
- ❑ Osmanlı Devleti'nin yönetim organı olan Divan Teşkilatı ilk Orhan Bey Dönemi'nde kurulmuştur.
- ❑ Divan-ı Hümayun günümüz bakanlar kurulu gibi devlet işlerinin görüşüldüğü kurul idi.
- ❑ Fatih Sultan Mehmet'e kadar Divan'a padişah başkanlık ederdi. Fatih'ten sonra sadrazam başkanlık etmeye başlamıştır.
- ❑ Kuruluş Dönemi'nde padişahlar kardeşlerine ve şehzadelere yönetimde görev verirdi.
- ❑ I. Murat Dönemi'nden itibaren şehzadeler on beş yaşına geldiklerinde sancakbeyi görevi ile sancaklara gönderilmeye başlanmıştır.
- ❑ Osmanlı Devleti'nin gönderdiği elçilerin, görevlendirildikleri yerlerin siyasi, askerî, kültürel ve ekonomik yapısıyla ilgili aktardıkları rapora **sefaretnâme** denir.
- ❑ Sancaklara vali olarak gönderilen şehzadelere "**Çelebi Sultan**" denmiştir.
- ❑ Sancağa çıkan şehzadenin yanına yönetim tecrübesi kazanması için 'lala' adı verilen yetkili görevlendirilirdi.
- ❑ Kütahya, Manisa, Balıkesir, Antalya, Konya, Karaman, Amasya, Sivas, Trabzon ve Bolu şehzadelerin gönderildiği şehirlerdir.
- ❑ Divan-ı Hümayun'da alınan kararlarda son söz padişaha aitti. Bu özelliğiyle Divan danışma meclisi konumunda idi.
- ❑ Divan-ı Hümayun II. Mahmut Dönemi'nde kaldırıldı ve yerine nazırlıklar (bakanlık) getirildi.
- ❑ Divan-ı Hümayun üyeleri:
  - ♦ **Sadrazam:** Siyasi, askerî tüm konularla ilgilenen padişahın başvekilidir.
  - ♦ **Vezirler:** Sadrazama yardımcı konumdadırlar.
- ♦ **Kazasker:** Anadolu ve Rumeli kazaskerleri eğitim ve yargı teşkilatından sorumludur.
- ♦ **Defterdar:** Maliyeden sorumlu divan üyesidir.
- ♦ **Nişancı:** Devletin iç ve dış yazışmasını yapan, padişahın tuğrasını çeken ve zeamet defterlerini tutan üyedir.
- ♦ **Kaptanıderya:** Donanma komutanıdır.
- ♦ **Yeniçeri ağası:** Vezir rütbesi alan Yeniçeri ağası askerin başı idi.
- ❑ Orhan Gazi'nin Bursa'da yaptırdığı saray Osmanlı'nın ilk sarayıdır. I. Murat Dönemi'nde ise Edirne Sarayı, İstanbul'un fethinden sonra Eski Saray ve daha sonra da Topkapı Sarayı devletin yönetildiği yerler olmuştur.
- ❑ **Topkapı Sarayı:** Birun, enderun ve harem bölümlerinden oluşmaktadır.
  - ♦ Birun "dış" anlamına gelmekte ve sarayın en geniş bölümüdür.
  - ♦ Enderun "iç" anlamına gelmekte ve üst düzey yöneticilerin yetiştirildiği okul niteliğindeki bölümdür.
  - ♦ Harem padişahın ailesi ve kadınlara ayrılan bölümdür.
- ❑ Sarayın "birun" görevlilerinden bazıları şunlardır:
  - ♦ **Müneccimbaşı:** Gelecekle ilgili çıkarımlarda bulunan kişidir.
  - ♦ **Hekimbaşı:** Saray doktorlarının başıdır.
  - ♦ **Şehremini:** Devlet binalarının tamiri ve bakımı ile ilgilenir.
  - ♦ **Darphane emini:** Para basım işinden sorumlu kişidir.
  - ♦ **Matbah-ı amire emini:** Mutfaktan sorumlu kişidir.
  - ♦ **Bostancı:** Saray bahçesi ve bostanından sorumludur.
  - ♦ **Ehli Hiref:** Sanatkârlar ve zanaatkârlardan sorumlu kişidir.
  - ♦ **Çaşnigir:** Sofra hizmetçilerinin sorumlusudur.
  - ♦ **Emir-i Alem:** Sancaklardan sorumlu kişidir.
- ❑ Sarayın "Enderun" görevlilerinden bazıları şunlardır:
  - ♦ **Silahdar ağa:** Padişahın silahından sorumludur.
  - ♦ **Has odabaşı:** Has odanın baş sorumlusudur.
  - ♦ **Kapı ağası:** Sarayda padişahın vekili ve sarayın sorumlusudur.

- ◆ **Rikabdar:** Padişahın ayakkabılarından sorumlu kişidir.
- ◆ **Çuhadar ağa:** Kaftan ve kürklerden sorumludur.
- ◆ **Tülbent ağa:** Padişahın sarık ve tülbentlerinden sorumludur.
- Sarayın "harem" görevlileri şunlardır:
  - ◆ **Saray ağası:** Temizlikten sorumludur.
  - ◆ **Saray kethüdası:** Saray kapılarını bekleyen görevlilerin amiridir.
  - ◆ **Hazineder ağa:** Haremin masraflarını karşılar.
- Osmanlı Devleti'nde kul sisteminde yetişmiş olan devlet görevlilerinin saraydan ayrılarak statülerine göre muhtelif görevlere atanma usulü "**çıkma**" olarak adlandırılmaktadır.
- **Millet sistemi;** Osmanlı Devleti'nde yaşayan Müslüman olmayan toplulukların, din ya da mezhep esasına göre örgütlenip yönetilmesi biçimidir. Osmanlı Devleti'nde görülen millet sisteminde alınan temel ölçüt "dini inanç"tır.

Ordu

- Osmanlı Beyliğinin ilk savaşçı gücünü, Karamürsel Bey, Samsa Çavuş, Gümüş Alp, Konur Alp ve Akçakoca gibi alpler oluşturmuştur.
- Beylik Dönemi'nde, Ahiyân-ı Rûm, Bâciyân-ı Rûm, Abdalân-ı Rûm, Gaziyân-ı Rûm adlarıyla anılan zümrelere mensup kişiler de fetihlere katılmıştır.
- İlk ordu yaya ve müsellemlerle Orhan Bey Dönemi'nde kurulmuştur.
- Osmanlı ordusu içinde eyalet ordusunun en önemli gücünü Tımarlı Sipahiler oluştururdu.
- **Tımarlı Sipahiler** kendisine dirlik verilen kişilerin beslemek zorunda olduğu atlı askerlerden oluşurdu.
- Tımarlı Sipahiler maaş yerine toprak gelirleri ile geçinir, dirlik sahibine bağlı hareket ederlerdi.
- **Eyalet Askerleri;**
  - ◆ Tımarlı Sipahiler
  - ◆ Akıncılar
  - ◆ Azaplar
  - ◆ Deliler
  - ◆ Beşliler
  - ◆ Yayalar ve müsellemler

- **Kapıkulu Askerleri;**
  - ◆ **Piyadeler**
    - ◆ Acemi Ocağı
    - ◆ Yeniçeriler
    - ◆ Cebeciler
    - ◆ Topçular
    - ◆ Top arabacıları
    - ◆ Lağımçılar
    - ◆ Humbaracılar
  - ◆ **Süvariler**
    - ◆ Sipah
    - ◆ Silahtar
    - ◆ Sağ ve sol ulufeciler
    - ◆ Sağ ve sol garipler
- **Pençik sistemi** ile toplanan askerlerden "Yeniçeri Ocağı" kurulmuştur.
- Pençik sistemi, esirlerden seçilenlerin Anadolu'da bir aileye verilerek burada Türk-İslam âdetlerini öğrenmesi sistemi idi. Daha sonra bu esirler askerî eğitim için "Acemi Ocağı"na alınırdu.
- Acemi Ocağı I. Murad zamanında Gelibolu'da kurulmuştur.
- Acemi Ocağı tüm Kapıkulu Ordusu'nun asker ihtiyacını karşıladı.
- Pençik sisteminin yetersiz kalması üzerine "**Devşirme Sistemi**"ne geçilmiştir.
- Devşirme Kanunu'na göre Osmanlı tebaasından uygun şartlara sahip Hristiyan çocuklar belli bir eğitimden sonra Kapıkulu askeri yapılmıştır.
- Devşirme sistemi ilk Çelebi Mehmet zamanında uygulanmaya başlanmış, II. Murad zamanında kanun hâline getirilmiştir.
- **Kapıkulu Ordusu** merkeze bağlı maaşlı askerlerden oluşmuştur.
- Osmanlı Devleti'nde ilk cülus bahşişi **1389** tarihinde Yıldırım Bayezid tarafından kapıkullarına verilmiştir.
- Kapıkulu askerleri üç ayda bir ulufe denilen maaş alırlar, emekli olmadan evlenemezler, başka işlerle uğraşamazlardı.

- ❑ Cebeci Ocağı, Osmanlı'da yeniçerilerin ihtiyacı olan ok, yay, kalkan, kılıç gibi aletleri yapan ve tamir eden ocaktır.
- ❑ Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında fetihleri özendirmek için fethedilen bölgenin zaman zaman fetheden komutanlara verilmesi "**Kılıç Hakkı**" olarak ifade edilir.

Toprak Yönetimi

- ❑ Osmanlı'da arazi **miri**, **mülk** ve **vakıf** olarak üçe ayrılmıştır.
- ❑ Osmanlı Devleti'nde toprağın miri, mülk ve vakıf olarak tasnif edilmesi, toprağın hukuki statüsü ile ilişkilidir.
- ❑ (1) **Miri Arazi**: Mülkiyeti devlete ait olan topraklardır.
  - ♦ **Dirlik**: Has, zeamet ve tımar şeklinde gelirine göre üçe ayrılan ve memurlara, askerlere maaş karşılığı verilen topraklardır. (Tımar sistemine göre dirliklerin has, zeamet ve tımar olarak üç kısma ayrılmasında, dirlik tahsis edilecek kişilerin makam ve görevleri dikkate alınmıştır.)
  - ♦ **Arpalık**: İlimiye sınıfından üst düzey kişiler ve saray adamlarına maaşlarına ek olarak verilen arazilerdir.
  - ♦ **Paşmaklık**: Padişahın yakını olan saray kadınlarına verilen arazilerdir.
  - ♦ **Yurtluk ve Ocaklık**: Bir yerin fethedilmesine katkı sağlayan mahalli beylere verilir.
  - ♦ **Malikâne**: Fetihlere katılan ve kolaylaştıran komutan ve dervişlere verilir.
  - ♦ **Mukataa**: Geliri doğrudan merkez hazineye verilir.
- ❑ (2) **Mülk Arazi**: Mülkiyeti kişilere ait topraklardır.
  - ♦ **Öşri Topraklar**: Müslümanlara ait topraklardır. Toprak sahipleri en az 1/10 oranında devlete "**öşür**" vergisi ödemektedir.
  - ♦ **Haracî Toprakları**: Gayrimüslimlere ait topraklardır. Toprak sahiplerinden arazinin verimine göre "**haraç**" adında vergi öderlerdi.
- ❑ (3) **Vakıf Arazi**: Gelirleri cami, medrese, zaviye gibi kamu binalarının giderleri için harcanan arazilerdir.
- ❑ Osmanlı Devleti'nde arazinin %87'si miri arazi idi. Osmanlı Devleti, köylü bir aileye bir çift öküzün işleyebileceği kadar miri araziye belli şartlarda kiralamıştır.
- ❑ Arazisini mazeretsiz üç yıl boş bırakan kimselerden "**çiftbozan**" adında vergi alınmıştır.

Sosyal ve Ekonomik Hayat

- ❑ Devlet, ziraat dışındaki üretimde Lonca Teşkilatını benimsemiştir.
- ❑ Lonca Teşkilatı üretim miktarının ayarlanması ve fiyat belirlemede etkilidir.
- ❑ Şehirlerde görev yapan esnaf loncalara üye idi. Loncalara bağlı esnaf gruplarından bazıları şunlardır:
  - ♦ **Kazzazlar**: İpek işleyen ve satan kişilerdir.
  - ♦ **Neccarlar**: Marangozlar.
  - ♦ **Debbağlar**: Dericiler.
  - ♦ **Bezzazlar**: Kumaşçılar.
  - ♦ **Hallaçlar**: Yüncü ve pamuk kabartanlar.
  - ♦ **Nalçacılar**: Hayvan nalı çakanlar.
  - ♦ **Kebeciler**: Ceket, palto ve aba yapanlar.
  - ♦ **Muytablar**: Kıl dokuyucuları.
  - ♦ **Simkeşler**: Gümüş tel işleyenler.
  - ♦ **Dülbentçiler**: İnce tül bez yapanlar.
- ❑ **Gedik hakkı**: Esnaf-zanaatkâr olmak isteyen bir kimsenin çıraklık-kalfalık dönemlerini bitirip ustalık dönemine başlaması ile dükkan açma izni ya da çalışma yetkisi alması durumuna denir.
- ❑ Osmanlı'da uluslararası ticaret yapan büyük sermaye sahibi tüccara **Hace** denir.
- ❑ Osmanlı Devleti'nin klasik dönemde vergilendirilebilir nüfus ve gelir kaynaklarını tespit edebilmek amacıyla gerçekleştirdikleri sayım işlemine **tahrir** denir.
- ❑ **İltizam sistemi**: Bir bölgenin vergi ve diğer gelirlerini toplama hakkının peşin para karşılığı özel kişilere devredilmesidir. İltizam alanlara da **mültezim** denirdi.
- ❑ **Mekkâri Taifesi**: Yolcu ve mal taşıma işlerini meslek edinen gruplara denir.
- ❑ Üretilen mallar için satış fiyatı belirleme işine **narh kesmek** denir.
- ❑ **Hisbe**, İslam toplumlarında genel ahlaki ve kamu düzenini koruma ve denetleme faaliyetlerini ve bununla görevli resmi kuruluşu ifade eder. Osmanlı Devleti'nde hisbe işlerini yerine getiren resmi görevli **muhtesiptir**.
- ❑ Üretim standartlarını belirleyen kurallara İhtisap Kanunları denilmektedir.
- ❑ **İaşecilik**: Reayanın refahını sürekli kılmak için öncelikle piyasalarda istenilen kalitede, uygun fiyatta ve yeterli miktarda, mal bulunması esasına denir.

- ❑ **Geleneçlilik:** Sosyoekonomik ilişkilerde mevcut dengeleri korumayı ve var olan düzeni bozacak değişme eğilimlerini önlemeyi ifade eder. Dengeyi korumak için tüketim ve üretimin kontrol altında tutulmasını amaçlar.
- ❑ **Fiskalizm:** Hazineye ait gelirleri mümkün olduğu kadar yüksek düzeye çıkarmayı ve ulaştığı düzeyin altına inmesini önlemeyi amaçlar. Ekonomik kararlar alınırken devletin bir yandan gelirlerini yükseltmesi, diğer yandan da giderlerini kısması olarak özetlenebilir.
- ❑ Osmanlı Klasik Dönemi'nde yeni yerleşim alanları oluşturma ve tarımsal alanlar açma faaliyeti "**şenlendirme**" olarak tanımlanmıştır.

Osmanlı'da bazı vergiler;

- ❑ **Öşür:** Müslümanlardan alınan ürün vergisidir.
- ❑ **Haraç:** Gayrimüslimlerden alınan ürün vergisidir.
- ❑ **Cizye:** Gayrimüslimlerden askerlik yapmamalarına karşılık alınan baş vergisidir.
- ❑ **Resm-i Cerime:** Suçlulardan alınan vergidir.
- ❑ **Resm-i Çift:** Müslüman çiftçilerden alınan toprak vergisidir.
- ❑ **Resm-i İspenç:** Gayrimüslimlerden alınan toprak vergisidir.
- ❑ **Amediye:** İthalat vergisidir.
- ❑ **Reftiye:** İhracat vergisidir.
- ❑ **Müruriye:** Transit geçiş vergisidir.
- ❑ **Ağnam:** Küçükbaş hayvan sahiplerinden alınan vergidir.
- ❑ **Avarız:** Olağanüstü durumlarda alınan vergidir.
- ❑ **Şerî vergiler** esas itibarıyla İslam kurallarına dayalı vergilerdir. Bu vergiler temel olarak Müslümanlar için zekat ve öşür, gayrimüslimler için haraç ve cizye olmak üzere dört tanedir.

Osmanlı'da bazı önemli gelişmeler;

- ❑ Osmanlı'da ilk açılan banka; **Bank-ı Dersaadet**'tir.
- ❑ Ziraat Bankası, II. Abdülhamit Dönemi'nde açılmıştır.

Hukuk

- ❑ Osmanlı Devleti'nde hukuk birliği yoktu. Çünkü halkı farklı dine mensup milletlerden oluşmaktaydı.

- ❑ Osmanlı'da hukuk, şerf hukuk ve örfi hukuk olmak üzere iki temele dayanıyordu. Eyalet, sancak ve kazalardaki mahkemelerde davalara "kadı" bakardı.

Eğitim ve Öğretim

- ❑ İlk medrese Orhan Bey Dönemi'nde İznik'te açılmış olup bu medresenin ilk müderrisi Davud-u Kayseri'dir.
- ❑ Osmanlı Devleti'nde sivil eğitim sıbyan mektepleri, medreselerde; askerî eğitim ise Acemi Oğlan Ocağı, Yeniçeri Ocağı ve Enderun Mektebi'nde idi. Camiler, tekkeler, zaviyeler ve loncalar ise yaygın eğitim kurumları idi.
- ❑ Sıbyan mektebi her köy, mahalle ve semtlerde bulunan ilkokullar idi.
- ❑ Medreselerde öğretim, ilk (**hariç**), orta (**dâhil**) ve yüksek (**sahn**) bölümlerinde tamamlanırdı.
- ❑ Orta düzeydeki medrese öğrencisine "**softa**" yükseköğretim düzeyindeki öğrencilere de "**danişment**" denirdi. Sahn'ı bitirenlere "**icazetname**" denen diploma verilir.
- ❑ **İcazetname**, diploma anlamına gelen bir terimdir. Osmanlı Dönemi'nde her nevi iş ve sanat dalında ustalık vasfı kazananlara verilen "bu işi hakkı ile yapabilir" nişanıdır.
- ❑ Medreselerde tefsir, hadis, kelam, fıkıh gibi İslami ilimlerin yanı sıra matematik, fizik, mantık, astronomi gibi akli ilimler de okutulmuştur.
- ❑ Medreselerde eğitim veren öğretmenlere "**müderris**" denmiştir.
- ❑ Fatih Dönemi'nde Sahn-ı Seman Medreseleri yapılmıştır.
- ❑ Fatih Dönemi'nde, Akşemsettin Sahn-ı Seman Medreseleri inşa edilene kadar Zeyrek Camisi'nde ders vermiştir.
- ❑ Fatih Sultan Mehmet'in daveti üzerine Ali Kuşçu İstanbul'a gelerek müderrislik yapmıştır.
- ❑ Kanuni Dönemi'nde Süleymaniye Medresesi açılmıştır.
- ❑ Üst düzey devlet görevlileri yetiştiren okulun adı "**Enderun**"dur.
- ❑ Osmanlı'da mesleki eğitimde **Ahilik ve Lonca** Teşkilatları önemli rol oynardı.
- ❑ Vasıflı eleman ihtiyacı, Lonca Teşkilatı'na küçük yaşlarda alınan çocukların yetiştirilmesi ile sağlanırdı.

- ❑ Meslek öğrenmek için bir ustanın yanına verilen çocuklar; çıraklıktan kalfalığa, kalfalıktan ustalığa terfi ederdi.
- ❑ Lonca Teşkilatında çırak mesleki eğitimin yanı sıra okuma-yazma, dinî eğitim ve ahlaki eğitimden de geçirdi.

Dil ve Edebiyat

- ❑ Osmanlı Devleti'nde resmî dil Türkçe'ydi. Devlet sınırları içinde yaşayan her millet kendi dilini konuşurdu.
- ❑ II. Murad, Türk diline önem vermiş, Türkçe eserler yazdırmıştır.
- ❑ II. Murad Devri'ne ait eserlerden bazıları şunlardır:
  - ♦ Âşık Paşa → Garipnâme
  - ♦ Yazıcızâde Ali → *Tevârik-i Âli Selçuk*
  - ♦ Molla Arif Ali → *Danışmendnâme*
  - ♦ Şeyhî → *Hüsrev ve Şirin*
- ❑ Osmanlı'nın şair sultanları ve mahlasları şunlardır:
  - ♦ II. Murad → Muradî
  - ♦ Fatih Sultan Mehmed → Avnî
  - ♦ II. Bayezid → Adlî
  - ♦ Yavuz Sultan Selim → Selimî
  - ♦ Kanuni Sultan Süleyman → Muhibbî
- ❑ Osmanlı padişahlarından Fatih Sultan Mehmet için Kayser-i Rum (Roma Sezarı), iki karanın sultanı ve iki denizin hakanı; Yavuz Sultan Selim için Hadimül Haremeyni'-ş-Şerifeyn (Kutsal yerlerin hizmetkârı); Kanuni için ise Halife-i Ruy-i Zemin (Yeryüzünün Halifesi) unvanları kullanılmıştır.

Bilim ve Sanat

- ❑ Osmanlı'da resmî tarih yazarlarına vakanüvis denilmiştir. İlk vakanüvis **Naima**'dır. Son vakanüvis ise **Abdurrahman Şeref Paşa**'dır.
- ❑ Osmanlı'da ilk rasathaneyi kuran **Takiyyüddin Mehmet**'tir. Fakat daha sonra Şeyhülislamın fetvasıyla III. Murat tarafından kapatılmıştır.
- ❑ Yapay takip uçuş denemesi yapan ilk insan **Hezarfen Ahmet Çelebi**'dir.
- ❑ Osmanlı'da ilk roket uçuşu denemesini yapan bilim insanı **Lagari Hasan Çelebi**'dir.
- ❑ Altunizade, Fatih Dönemi'nde yaşamış ve üroloji alanında çalışmalar yapmış bir tıp bilginidir.

- ❑ Sabuncuoğlu Şerafettin de Fatih Dönemi'nin ünlü cerrahidir.
- ❑ Osmanlı tarihiyle ilgili bilgiler veren **Tacü't Tevarih** adlı eser **Hoca Saadettin Efendi**'ye aittir.
- ❑ Karacaoğlan, Köroğlu, Dadaloğlu, Bayburtlu Zihni gibi isimler Osmanlı'da halk edebiyatının temsilcileri arasında yer alır.
- ❑ Hacı Bayram Veli, Pir Sultan Abdal, Kaygusuz Abdal gibi isimler Osmanlı'da tekke (tasavvuf) edebiyatının temsilcileri arasında yer alır.
- ❑ Fuzûlî, Bâkî, Nefî, Nedim, Nabi gibi isimler Osmanlı'da divan edebiyatı temsilcileri arasında yer alır.
- ❑ Osmanlı Devleti'nde şehir ve kasabalarda iş bölümüne tabi olarak tarım dışı üretim yapan ve hizmet üreten grupların genel adı "**ehl-i hiref**" olarak ifade edilir.
- ❑ Nakkaşlar, müzehhipler, hattatlar vb. bu teşkilatın içinde yer alıyordu. (Ehl-i Hiref)
- ❑ Müzik alanında; Hacı Arif Bey, Mustafa İtri Efendi, İsmail Dede Efendi ve Tamburi Cemil Bey gibi önemli isimler yetişmiştir.
- ❑ **Şeker Ahmet Paşa** Osmanlı'da ilk resim sergisini açmıştır.
- ❑ Osman Hamdi Bey'in en ünlü tablosu "**Kaplumbağa Terbiyecisi**"dir.
- ❑ **Osman Hamdi Bey** ilk arkeoloji müzesi ile **Sanayi Nefise Mektebini** açmıştır.
- ❑ Süsleme sanatı olarak oymacılık, kakmacılık, minyatür, çinicilik, tezhip ve hat sanatları gelişmiştir.

Osmanlı Mimarisi

- ❑ Osmanlı mimarisi Erken, Klasik ve Geç Dönem olmak üzere üçe ayrılır.
- ❑ Edirne Sarayı, Hacı Özbek Camii, Bursa Yeşil Türbe, Anadolu Hisarı, Rumeli Hisarı, Edirne Üç Şerefeli Camii ve Edirne Uzun Köprü **Erken Dönem** Osmanlı mimari eserleri arasındadır.
- ❑ Bayezid Camii, Şehzade Camii, Süleymaniye Camii, Selimiye Camii, Sultan Ahmet Camii, Mostar Köprüsü, Drina Köprüsü, Revan Köşkü ve Bağdat Köşkü Osmanlı **Klasik Dönem**'e ait mimari eserler arasındadır.

- ❑ III. Ahmet Çeşmesi, Selimiye Kışlası, Levent Kışlası, Ortaköy Camii, Dolmabahçe Sarayı, Çırağan Sarayı, Beylerbeyi Sarayı, Nusretiye Camii, Bebek Camii, Valide Cami ve Dolmabahçe Cami Osmanlı **Geç Dönem**'e ait bazı mimari eserler arasındadır.
- ❑ İtalya'dan İstanbul'a çağrılan Gentile Bellini Fatih Sultan Mehmet ve saray ileri gelenlerinin portrelerini yapmıştır.
- ❑ İznik Yeşil Cami ve Bursa Yıldırım Cami, Erken Devir Osmanlı mimarisi örneklerindedir.
- ❑ Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılan Bursa Ulu Camii, çok kubbeli camilerin önemli örneklerindedir.
- ❑ Osmanlı Klasik Dönem eserlerinden olan İstanbul'daki Süleymaniye Camii, Kanuni Sultan Süleyman tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.
- ❑ Mimar Sinan'ın ustalık eserim dediği Edirne Selimiye Camii, **1569-1574** yılları arasında Sultan II. Selim tarafından yaptırılmıştır.
- ❑ İhlamur Kasrı ve Küçüksu Kasrı, Abdülmecit tarafından yaptırılan, mimarlığını Balyan Ailesi'nin üstlendiği dinlenmek amacıyla kullanılan kasırlardır.
- ❑ I. Ahmet Dönemi'nde Mimar Sedefkâr Mehmet Ağa tarafından inşa edilen ve Avrupalıların Mavi Camii (Blue Mosque) olarak adlandırdığı, ayrıca Türkiye'nin altı minareli ilk camisi olan ünlü eser ise Sultan Ahmet Camii'dir.
- ❑ Osmanlı Dönemi eseri olan Fatih Külliyesi, Mimar Atik Sinan tarafından yapılmıştır.
- ❑ Kanuni Sultan Süleyman tarafından Mimar Sinan'a yaptırılan Süleymaniye Külliyesi'ndeki Süleymaniye Medresesi Osmanlı Devleti'nin en önemli medreselerindedir. Topkapı Sarayı Klasik Dönem Osmanlı mimarisidir. Sarayın günümüze ulaşan bölümleri; Bab-ı Hümayun, Bab-ı Selam gibi ana kapılar ile Çinili Köşk, Fatih Köşkü, Sepetçiler Kasrı, Mukaddes Emanetler, mutfaklar ve harem binalarıdır.
- ❑ **1784**'te Ağrı Doğubeyazıt'ta yapılan İshak Paşa Sarayı'nda; türbe, divan, asker koğuşları, medrese, cephanelik, cami, meydan, erzak depoları ve fırın bulunmaktadır.
- ❑ Sultan Abdülmecit ve Sultan Abdülaziz dönemlerinde yaptırılan saraylarda Avrupa etkisi görülmektedir.
- ❑ Dolmabahçe Sarayı, Beylerbeyi, Çırağan ve Yıldız Sarayları Batı etkisinin görüldüğü saraylardır.

- ❑ Osmanlı Klasik Dönemi'nde, Mimar Sinan'ın Hürrem Sultan adına yaptığı Haseki Hamamı Sultan Ahmet Meydanı'ndadır.
- ❑ Edirne'deki Çifte Hamam Sokollu Mehmet Paşa'nın emriyle Mimar Sinan'a yaptırılan bir hamamdır.
- ❑ Mimaride, Lale Devri'nden itibaren Avrupa mimarisi (**barok, rokoko**) etkili olmaya başlamıştır.
- ❑ Osmanlı'da, Avrupa mimarisinin etkisiyle yapılan ilk eser **Nûr-ı Osmaniye Camii**'dir.
- ❑ **1728**'de yapılan III. Ahmet Çeşmesi, çeşme mimarisinin önemli örneklerindedir.
- ❑ Azapkapı Çeşmesi, I. Mahmut'un annesi Saliha Sultan tarafından **1733**'te yaptırılmıştır.
- ❑ Yıldırım Külliyesi içinde yer alan Yıldırım Darüşşifası Osmanlı'dan günümüze gelen en eski darüşşifadır.
- ❑ Osmanlı Devleti'nin başlıca külliyesi; İstanbul'da Fatih Külliyesi, Süleymaniye Külliyesi, Kanuni'nin kızı Mihrimah Sultan'a Mimar Sinan tarafından yapılan Mihrimah Sultan Külliyesi ve Amasya'daki II. Bayezid Külliyesi'dir.
- ❑ I. Bayezid tarafından yaptırılan Anadolu Hisarı, Fatih'in yaptırdığı Rumeli Hisarı ve Çanakkale'deki Kilitbahir Kalesi Osmanlı'nın önemli kale ve surlarındandır.
- ❑ Selimiye Kışlası, III. Selim tarafından **1800**'de Üsküdar'da Nizam-ı Cedit askerleri için yaptırılmıştır.
- ❑ Mimaride; dinî ve askerî mimari gelişmiştir.
- ❑ Osmanlı Devleti'nin önemli mimarları; Mimar Sinan, Mimar Hayreddin, Mimar Davut Ağa, Sedefkâr Mehmet Ağa, Mehmet İsa Efendi, Mimar Kemalettin ve Balyan ailesidir.

20. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ

- ❑ II. Abdülhamit, V. Mehmet Reşat, VI. Mehmet Vahdetin, 20. yüzyılda Osmanlı tahtında bulunan padişahlardır.
- ❑ Osmanlı Devleti'nde II. Abdülhamit'in **1908**'de Kanun-u esasî'yi tekrar yürürlüğe koymasıyla II. Meşrutiyet Dönemi başlamıştır. Bu dönem **1918**'e kadar devam eder.
- ❑ II. Meşrutiyet'in ilanında **İttihat ve Terakki Cemiyeti** etkili olmuştur.

- ❑ II. Meşrutiyet'in ilanı sırasında; Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiş, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Bosna-Hersek'i ele geçirmiştir. Girit, Yunanistan'a bağlandığını açıklamıştır.
- ❑ **31 Mart Olayı**, Volkan ve Serbesti Gazetelerinin kışkırtmasıyla Avcı Taburları tarafından rejime karşı çıkarılmış bir isyandır.
- ❑ 31 Mart Olayı'nı, komutanlığını Mahmut Şevket Paşa ve kurmay başkanlığını Mustafa Kemal'in yaptığı **Hareket Ordusu** bastırmıştır.
- ❑ 31 Mart Olayı'nın bastırılmasıyla meşrutiyet rejimi korunmuştur. Bu olaydan sonra Kanunuesası'nda padişah aleyhine önemli değişiklikler yapılmıştır.
- ❑ 31 Mart Olayı'ndan sonra II. Abdülhamit meclis kararıyla tahttan indirilmiş ve yerine V. Mehmet Reşat getirilmiştir.
- ❑ Ahrar Fırkası, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Fedakâran-ı Millet Fırkası, İttihad-ı Muhammedi Fırkası, Osmanlı Demokrat Fırkası, İslahat-ı Esasiye-i Osmaniye Fırkası ve Mutedil Hürriyetperveran Fırkası II. Meşrutiyet Dönemi'nde kurulan bazı siyasi partilerdir.
- ❑ Osmanlılık, İslamcılık, Türkçülük, Batıcılık ve Ademimerkeziyetçilik Osmanlı'yı çöküşten kurtarmak amacıyla ortaya atılan görüşlerdir.
- ❑ Ziya Paşa, Mithat Paşa, Namık Kemal ve Ali Suavi Osmanlılık fikir akımının temsilcileri olmuştur.
- ❑ Said Halim Paşa, Mehmet Akif gibi isimler ise İslamcılık görüşünü savunmuşlardır.
- ❑ Yusuf Akçura, Ziya Gökalp, İsmail Gaspıralı, Mehmet Emin Yurdakul gibi isimler ise Türkçüdür.
- ❑ II. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki Partisi Türkçülük politikasına önem verdi.
- ❑ Osmanlı Devleti'nde Osmanlılık, Türkçülük ve İslamcılık akımlarını inceleyen "**Üç Tarz-ı Siyaset**" adlı makalenin yazarı Yusuf Akçura'dır.
- ❑ Celal Nuri, Tefik Fikret ve Abdullah Cevdet ise Batıcı'dır.
- ❑ Ademimerkeziyetçilik fikrinin temsilcisi **Prens Sabahattin**'dir.
- ❑ Reval Görüşmesi (1908) II. Meşrutiyetin ilanında etkili olmuştur. Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet döneminde ilk kez çok partili hayata geçildi.

- ❑ Osmanlı Devleti'nin dış borçlarını tahsil etmek için alacaklı devletler tarafından **1881**'de maliye üzerinde denetim sağlayan **Düyun-u Umumiye İdaresi** kurulmuştur.
- ❑ Osmanlı Devleti'nin dış borçlarını ödeyememesi üzerine Muharrem Kararnamesi ile devletin tuz, ipek, tütün, ispiro ve balık üretiminden gelen vergilerine ve pul gelirlerine alacaklı devletler tarafından el konulmuştur.

Mustafa Kemal'in Hayatı

- ❑ **1881**'de Selanik'te doğmuştur. Babası Ali Rıza Efendi, annesi Zübeyde Hanım'dır.
- ❑ Sırasıyla öğrenim gördüğü okullar şunlardır: Mahalle Mektebi, Şemsi Efendi İlkokulu, Selanik Mülkiye Rüştiyesi, Selanik Askerî Rüştiyesi, Manastır Askerî İdadisi, İstanbul Harp Okulu ve İstanbul Harp Akademisidir.
- ❑ Harp Akademisini bitirdikten sonra ilk tayini **Kurmay Yüzbaşı** rütbesiyle Şam'da **V. Ordu**'ya olmuştur.
- ❑ Şam'da iken "**Vatan ve Hürriyet Cemiyeti**"ni kurmuştur.
- ❑ 31 Mart Ayaklanması'nı bastıran "**Hareket Ordusu**"nun Kurmay Başkanlığını yapmıştır.
- ❑ Trablusgarp Savaşı'nda gönüllü olarak görev yapmıştır.
- ❑ Balkan Savaşlarından sonra Bulgaristan'a **Sofya Ataşemiliterliği**'ne atanmıştır.
- ❑ I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale, Kafkas ve Suriye Cephelelerinde görev yapmıştır.
- ❑ Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Samsun'a **9. Ordu Müfettişi** olarak gönderilmiştir. Samsun'dan Millî Mücadele'yi başlatmıştır.
- ❑ Atatürk'ün naaşı **10 Kasım 1938**'de vefatından sonra ilk önce Dolmabahçe Sarayı'na, 21 Kasım'da Etnografya Müzesi'ne konmuştur. **10 Kasım 1953**'te ise törenle Anıtkabir'e getirilmiştir.

Trablusgarp Savaşı

- ❑ **1870**'te İtalya siyasi birliğini tamamlayarak sömürge arayışına girmiş ve bu durum Trablusgarp Savaşı'na sebep olmuştur.
- ❑ **1909** Racconigi Antlaşması ile İtalya, Trablusgarp konusunda Rusya'nın desteğini almıştır.

- ❑ Osmanlı Devleti, Trablusgarp'a asker göndermemiş fakat yerli halkın direniş örgütlenmesi için bölgeye gönüllü subaylar gönderilmiştir.
- ❑ Mustafa Kemal, Trablusgarp'a giden gönüllü subaylar arasındadır. Mustafa Kemal bölgeye gazeteci Mustafa Şerif kimliği ile gitmiştir.
- ❑ Mustafa Kemal, Derne ve Tobruk'ta önemli başarılar elde etmiştir.
- ❑ Balkan Savaşları'nın başlaması üzere Osmanlı Devleti ile İtalya arasında **1912**'de Uşi Antlaşması imzalanmıştır.
- ❑ **1912 Uşi Antlaşması** ile Osmanlı Devleti Trablusgarp halkı ile bağlarını halifelik yoluyla sürdürmek istemiştir.
- ❑ Trablusgarp, Osmanlı'nın Kuzey Afrika'da kaybettiği son toprak parçasıdır.
- ❑ Trablusgarp Savaşı Mustafa Kemal'in sömürgecilğe karşı ilk mücadelesidir.

Balkan Savaşları

- ❑ Osmanlı Devleti I. Balkan Savaşı'nda Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ ile savaşmış ve yenilmiştir.
- ❑ I. Balkan Savaşı sırasında bağımsızlığını ilan edip Osmanlı'dan ayrılan son Balkan ulusu **Arnavutluk** olmuştur.
- ❑ I. Balkan Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti Balkan Devletleri ile **1913** Londra Antlaşması'nı imzalamış ve Midye- Enez hattının doğusuna çekilmiştir.
- ❑ **23 Ocak 1913**'te gerçekleşen **Babiali Baskını** ile İttihat ve Terakki yönetiminde etkinliğini artırmıştır.
- ❑ II. Balkan Savaşı Bulgaristan'ın çok toprak kazanmasına tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu savaşta Sırbistan, Yunanistan, Karadağ ve Romanya Bulgaristan karşısında yer almıştır.
- ❑ II. Balkan Savaşları'ndan sonra Bulgaristan yenildiği devletlerle **Bükreş Antlaşması**'ni imzalamıştır.
- ❑ II. Balkan Savaşı'ndan sonra Osmanlı ile Bulgaristan arasında **İstanbul**; Osmanlı ile Yunanistan arasında **Atina** ve Osmanlı ile Sırbistan arasında **İstanbul Antlaşmaları** imzalanmıştır.

I. Dünya Savaşı

- ❑ I. Dünya Savaşı **1914**'te Avusturya-Macaristan veliahdının bir Sırp tarafından öldürülmesiyle başlamıştır.
- ❑ I. Dünya Savaşı, **1914-1918** tarihleri arasında İttifak ve İtilaf Devletlerinin birbirleriyle mücadelesidir.
- ❑ Osmanlı Devleti **Goben** ve **Breslav** gemilerinin Rus limanlarını bombalaması üzerine İttifak grubunda savaşa girmiştir.
- ❑ Goben ve Breslav adındaki Alman gemilerine Yavuz ve Midilli isimleri verilmiştir.
- ❑ Savaşa en son dâhil olan devlet Yunanistan, savaştan ilk çekilen Japonya'dır.
- ❑ Kafkas ve Kanal Cepheleri Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'ndaki taarruz cepheleridir.
- ❑ Mustafa Kemal, Çanakkale Cephesi'nde, "Ben size savaşmayı değil ölmeyi emrediyorum. Biz ölmüncüye kadar geçecek zaman içinde yerimizi başka kuvvetler ve başka kumandanlar alabilir." demiştir.
- ❑ Makedonya, Galiçya ve Romanya Osmanlı'nın müttefiklerine yardım amaçlı açtığı cephelerdir.
- ❑ Çanakkale, Suriye, Irak ve Hicaz-Yemen Cepheleri Osmanlı'nın savunma cepheleridir.
- ❑ I. Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi; dondurucu soğuk, Rusların ileri hareketi ve lojistik destek yetersizliği nedeniyle başarısız olmuştur.
- ❑ Osmanlı-Mondros, Bulgaristan-Selanik, Avusturya, Macaristan-Willa Gusti, Almanya-Rethondes Ateşkesleri ile I. Dünya Savaşı'ndan çekildiler.
- ❑ Savaş sonunda imzalanacak antlaşmaların içeriğini belirlemek ve Osmanlı topraklarının paylaşılması konusunu görüşmek amacıyla İtilaf devletleri tarafından **Paris Konferansı** toplanmıştır.
- ❑ Manda ve himaye fikri ilk kez **Paris Barış Konferansı**'nda ortaya atılmıştır.
- ❑ I. Dünya Savaşı'nın sona ermesinde temel etken Wilson İlkeleri olmuştur.
- ❑ Cemiyet-i Akvam, **Paris Barış Konferansı**'nda alınan karar doğrultusunda **10 Ocak 1920**'de kurulmuştur.
- ❑ I. Dünya Savaşı'ndan sonra İttifak Devletleri ile imzalanan antlaşmalar; Osmanlı ile **Sevr**; Avusturya ile **Saint Germain**; Bulgaristan ile **Nöyyi**; Macaristan ile **Triyanon**; Almanya ile **Versay**'dir.

- ❑ Osmanlı Devleti adına Mondros Ateşkes Antlaşması'nı (30 Ekim 1918) Rauf Orbay imzalamıştır.
- ❑ **General Harbord Raporu**, I. Dünya Savaşı sonrasında ABD Başkanı Woodrow Wilson tarafından, Ermeniler ile ilgili mandaterlik olanaklarını araştırmak için, Doğu Anadolu'ya gönderilen komisyon tarafından hazırlanan rapordur.
- ❑ Mondros Ateşkes Antlaşması Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda demirli olan Agamemnon zırhlısında imzalanmıştır.
- ❑ **8 Ekim 1918** tarihinde Talat Paşa kabinesinin istifa etmesi üzerine yeni kabineyi kuran ve Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanması sırasında görevde olan sadrazam Ahmet İzzet Paşa'dır.
- ❑ Mondros Ateşkesi'nden sonra I. Dünya Savaşı sırasında imzalanan gizli antlaşmaları yürürlüğe koymak için İtilaf devletleri işgallere başlamıştır.
- ❑ Mondros'tan sonra ilk işgal edilen yer Musul'dur.
- ❑ İngilizler Musul'a karşılık Urfa, Antep ve Maraş'ı **Suriye İtilafnamesi** ile Fransızlara bırakmıştır.
- ❑ Mondros'un en tehlikeli maddeleri 7 ve 24. maddelerdir.
- ❑ 7. madde ile tüm yurt işgale açık hâle gelmiştir. 24. madde ile ise Doğu Anadolu'da Ermeni Devleti'ne zemin hazırlanmıştır.
- ❑ 24. maddede geçen doğudaki 6 vilayet Sivas, Erzurum, Van, Diyarbakır, Elâzığ ve Bitlis'tir.
- ❑ **15 Mayıs 1919**'da İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. İzmir'de Yunanlılara ilk kurşunu **Hukuk-u Beşer** gazetesinin yazarı Hasan Tahsin (Osman Recep Neves) atmıştır.
- ❑ Paris Barış Konferansı'nda İzmir ve çevresi İtalya yerine Yunanistan'a bırakılmıştır.
- ❑ İzmir'in işgali ulusal heyecan ve bilincin uyanmasında etkili olmuştur.
- ❑ İzmir'in işgali ile ortaya çıkan huzursuzlukların sebebi araştırmak için Amiral Bristol bölgeye gönderilmiş ve araştırmalar yaparak bir rapor hazırlamıştır.
- ❑ **Amiral Bristol Raporu**, İzmir'in işgalinin haksızlığını ve Millî Mücadele'nin haklılığını ortaya koyan ilk uluslararası belgedir.

- ❑ Batı Anadolu'da Yunan kuvvetleri ile Kuvayimilliyeye birlikleri arasına çekilen hat, **Milne Hattı** olarak bilinmektedir.
- ❑ Mondros'tan sonra Türk halkının oluşturduğu direniş hareketine Kuvay-ı Millîye (Millî Kuvvetler) adı verilmiştir.
- ❑ Anadolu'da Demirci Mehmet Efe, Yörük Ali Efe, Şahin Bey, Sütçü İmam, Kara Fatma ve İpsiz Recep yerel halk kahramanlarındandır.
- ❑ İsmet İnönü, Mondros Ateşkes Antlaşması'nı anılarında "Gerçekten mütareke metni okunduğu zaman açık ifade ile göze batacak sakıncalar taşımadığı izlenimi uyandırıyor. İleride mütarekenin uygulanması sırasında memleketin canını yakmış olan maddeler her türlü yoruma müsait bir şekilde kaleme alınmıştı." sözleriyle değerlendirmiştir.
- ❑ Mondros Ateşkesi'nin ardından başlayan işgaller sonrasında ortaya cemiyetler çıkmıştır. Bu cemiyetleri yararlı, azınlıkların kurduğu ve millî varlığa düşman cemiyetler olmak üzere üçe ayırabiliriz.

Yararlı Cemiyetler:

- ◆ Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
- ◆ Şark Vilayetleri (Doğu illeri) Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
- ◆ Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
- ◆ İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
- ◆ İzmir Redd-i İlhak Hukuk Cemiyeti
- ◆ Kilikyalılar Cemiyeti
- ◆ Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti
- ◆ Mim Mim Grubu
- ◆ Karakol Cemiyeti
- ◆ Millî Kongre Cemiyeti

Azınlıkların Kurduğu Cemiyetler:

- ◆ Pontus Rum Cemiyeti
- ◆ Mavri Mira Cemiyeti
- ◆ Etnik-i Eteryay Cemiyeti
- ◆ Kordos Cemiyeti
- ◆ Alyans-İsrailit Cemiyeti
- ◆ Makabi Cemiyeti
- ◆ Taşnak Partisi
- ◆ Hınçak Komitesi

Millî Varlığa Düşman Cemiyetler

- ◆ İngiliz Muhipleri Cemiyeti
  - ◆ Kürt Teali Cemiyeti
  - ◆ Sulh ve Selamet-i Osmaniye Cemiyeti
  - ◆ Askerî Nigehban Cemiyeti
  - ◆ Trabzon Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti
  - ◆ Wilson Prensipleri Cemiyeti
  - ◆ İslam Teali Cemiyeti
  - ◆ Hürriyet ve İtilaf Fırkası
- Wilson Prensipleri Cemiyeti kurtuluşun ancak ABD'nin himayesine (mandaterliğine) girmekle mümkün olabileceğini savunmuştur.
  - İngiliz mandaterliğini savunan cemiyet ise İngiliz Muhipleri Cemiyetidir.
  - Azınlıkların kurduğu cemiyetlerin ortak amaçları bağımsız devlet kurmaktır.
  - Azınlıklar cemiyetler kurarak işgalleri kolaylaştırmak istemişlerdir.
  - Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri bölgesel niteliklidirler.
  - Dr. Esat Işık tarafından kurulan Millî Kongre Cemiyeti ise ulusal mücadeleye bir bütün olarak bakan tek yararlı cemiyettir.
  - Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri çalışmalarını daha çok basın-yayın ve propaganda ile sürdürmüşlerdir.
  - Tüm dernekler Sivas Kongresi'nde Anadolu ve Rume- li Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmişlerdir.
  - İzmir'in işgalinden sonra düzenlenen protesto miting- lerine Halide Edip Adivar ve Mehmet Emin Yurdakul gi- bi kişiler katılmıştır.
  - Osmanlı yönetiminin teslimiyetçi politikası karşısında Türk halkı protesto mitingleri düzenleyerek, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurarak ve Kuvay-ı Milliye birlikleri oluşturarak topraklarını ve haklarını savunmak istemiş- tir.

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ

HAZIRLIK DÖNEMİ

Samsun'a Çıkış

- Mustafa Kemal, Mondros imzalandığı sırada Yıldırım Orduları grup komutanıydı. Daha sonra bu ordu lağve- dildi ve Mustafa Kemal İstanbul'a çağrıldı.
- Mustafa Kemal, İstanbul'a İtilaf gemilerinin geldiğini gö- rünce "Geldikleri gibi giderler." sözlerini söylemiştir.
- Mustafa Kemal Mondros'tan sonra geldiği İstanbul'da yaklaşık 6 ay kaldı. Bu süre zarfında Fethi Bey'le bir- likte **Minber** gazetesini çıkardı.
- Karadeniz Bölgesi'nde çıkan karışıklıklar yüzünden Mustafa Kemal bölgeye **9. Ordu Müfettişi** olarak gön- derilmiştir.
- 9. Ordu Müfettişliği'nin yetkili olduğu iller: Sivas, Van, Trabzon, Erzurum ve Samsun idi. Müfettişliğe komşu sancaklar: Diyarbakır, Bitlis, Elâzığ, Ankara ve Kasta- monu idi.
- Mustafa Kemal **22 Mayıs 1919**'da Samsun Raporu olarak bilinen raporunu İstanbul'a göndermiştir.

Havza Genelgesi

- **28 Mayıs 1919**'da Havza Genelgesi'ni yayınlayan Musta- fa Kemal bununla millî bilinci uyandırmak istemiştir.
- Mustafa Kemal Havza Genelgesi sonrasında ilk kez İs- tanbul'a geri çağırılmıştır.

Amasya Genelgesi

- Amasya Genelgesi (**22 Haziran 1919**) ile Millî Mücade- le'nin amacı, gerekçesi ve yöntemi belirlenmiştir.
- Amasya Genelgesi'nde ilk kez millî egemenlikten bah- sedilmiştir.
- Vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığının tehlike- de olduğu ilk kez Amasya Genelgesi'nde vurgulanmış- tır.
- Amasya Genelgesi'nden sonra Mustafa Kemal, İs- tanbul'daki bazı şahıslara mektup göndermiştir. Bu mek- tupta: İstanbul artık Anadolu'ya hâkim değil, tabii ol- mak zorundadır ifadesini kullanmıştır.

Erzurum Kongresi

- ❑ Mustafa Kemal Erzurum Kongresi öncesi verdiği kararla resmî görevinden ve askerlikten istifa etmiştir. Mustafa Kemal bu istifayı “sineyimillete dönüş” olarak nitelendirmiştir.
- ❑ Erzurum Kongresi’nde Misak-ı Millî sınırlarının taslağı belirlenmiştir.
- ❑ Doğu illerinde büyük bir Ermenistan kurulması ihtimali üzerine Erzurum Kongresi (**23 Temmuz - 5 Ağustos 1919**) toplanmıştır.
- ❑ Mustafa Kemal Erzurum Kongresi’ne başkan seçilmiştir. Erzurum Kongresi toplaniş bakımından bölgesel, aldığı kararlar bakımından ulusal bir kongredir.
- ❑ **Temsil Heyeti** ilk kez Erzurum Kongresi’nde doğuyu temsilen kurulmuştur.
- ❑ Erzurum Kongresi’nde ilk kez manda ve himaye reddedilmiştir.
- ❑ Erzurum Kongresi’nde bağımsızlığa saygı koşuluyla dış yardım alınabileceği söylenmiştir.
- ❑ Mustafa Kemal, Sivas, Afyon ve Pozantı Kongrelerine katılmıştır.

Sivas Kongresi

- ❑ **4-11 Eylül 1919**’da Sivas Kongresi düzenlenmiştir. Ali Galip ve Muhittin Paşa gibi valiler bu kongreyi engellemeye çalışmış ama başarılı olamamıştır.
- ❑ Sivas Kongresi’nde manda ve himaye kesin olarak reddedilmiştir.
- ❑ Sivas Kongresi’nde milletin haklı sesini duyurmak için “**İrade-i Milliye**” adlı gazete çıkarılması kararlaştırılmıştır.
- ❑ Sivas Kongresi’nde Temsil Heyeti tüm yurdu temsil eder hâle getirilmiş ve başkanlığına da Mustafa Kemal seçilmiştir.
- ❑ **Erzurum Kongresi**’nde kurulan Temsil Heyeti ilk yürütme yetkisini **Sivas Kongresi**’nde kullanmıştır. Bu yetkiyi Ali Fuat Paşa’yı Batı Cephesi Kuvayımilliyeye komutanlığına atayarak kullanmıştır.
- ❑ Sivas Kongresi’nden sonra Damat Ferit Hükûmeti istifa etmiştir.
- ❑ Sivas’ta tüm yararlı cemiyetler “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” adı altında birleşmiştir.

- ❑ İstifa eden Damat Ferit Hükûmeti yerine Millî Mücadele’ye daha ılımlı bakan Ali Rıza Paşa Hükûmeti kurulmuştur.
- ❑ Damat Ferit Hükûmeti’nin istifası, Temsil Kurulu’nun İstanbul Hükûmeti karşısında elde ettiği ilk siyasi başarıdır.
- ❑ Doğu Anadolu’da Türk nüfusun, Ermeni nüfustan daha yoğun olduğunu belirten rapor; **General Harbord Raporu**’dur.

Amasya Görüşmeleri

- ❑ **20-22 Ekim 1919**’da Mustafa Kemal ile İstanbul Hükûmeti arasında Amasya Görüşmeleri yapılmış ve beş protokol imzalanmıştır.
- ❑ İstanbul Hükûmeti **Amasya Görüşmeleri** ile Temsil Heyeti ve Anadolu’da başlayan ulusal hareketi ilk kez tanımıştır.
- ❑ İstanbul Hükûmeti Amasya Görüşmeleri’nde tespit edilen protokollerden sadece Mebusan Meclisinin açılması ve seçimlerin yapılması ile ilgili kararı kabul etmiştir.

Son Osmanlı Mebusan Meclisi’nin Açılması ve Misak-ı Millî’nin Kabulü

- ❑ Yapılan seçimler sonunda **12 Ocak 1920**’de Son Osmanlı Mebusan Meclisi açılmıştır. Mustafa Kemal de Erzurum’dan milletvekili seçilmiştir.
- ❑ Son Osmanlı Mebusan Meclisi Felah-ı Vatan Grubunun çabalarıyla **28 Ocak 1920**’de **Misakımillî**’yi kabul etmiştir.
- ❑ Misakımillî’de kapitülasyonlar, azınlıklar, Boğazlar, Osmanlı borçları ve sınırlar konularında kararlar alınmıştır.
- ❑ Ayrıca Son Osmanlı Mebusan Meclisinde Cezalandırma Andı (Tecziye Ahitnamesi) kabul edildi. Bu ant, savaş suçluları hakkında soruşturma açılmasını içeriyordu.
- ❑ Misakımillî, ulusal bağımsızlık bildirgesidir. Mondros Ateşkesi’nden sonraki işgallere ve Sevr Antlaşması’nın koşullarına karşı Türk ulusunun savunduğu tezdir.
- ❑ Misakımillî’de Kars, Ardahan, Batum, Batı Trakya ve Arapların oturduğu topraklarda halk oylaması istenmiştir.
- ❑ Misakımillî’ye tepki olarak İtilaf Devletleri **16 Mart 1920**’de İstanbul’u resmen işgal ettiler. Son Osmanlı Mebusan Meclisini kapatarak bazı aydın ve milletvekillerini Malta’ya sürgüne gönderdiler.

- ❑ İstanbul'un resmen işgalinin en önemli sonucu Türkiye Büyük Millet Meclisinin Ankara'da açılmasıdır.
- ❑ İstanbul'un resmen işgalinden sonra sadrazamlığa Damat Ferit Paşa getirilmiştir.
- ❑ Son Osmanlı sadrazamı Ahmet Tevfik Paşa'dır.
- ❑ Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde onaylanan son karar Misakımillî kararlarıdır.
- ❑ 16 Mart 1920'de İstanbul'un İtilaf devletleri tarafından işgal edilmesi üzerine Ankara'ya gelen Mebusan Meclisi başkanı, Celalettin Arif Bey'dir.
- ❑ Temsil Heyeti tarafından İtilafların Türk subaylarını tutuklamalarına karşılık, işgalci subaylar tutuklanmıştır.
- ❑ İtilafların asker sevkiyatını önlemek için Geyve ve Ulukışla demir yolu tahrip edilmiştir.
- ❑ Sivas Kongresi'nden sonra ikinci kez İstanbul Hükümeti ile resmî haberleşme kesilmiştir.
- ❑ Anadolu'daki Ziraat Bankası, Osmanlı Bankası ve Düyun-u Umumiye'nin para ve mal varlıklarına el konulmuştur.
- ❑ Mustafa Kemal **19 Mart 1920**'de yaptığı duyuru ile Ankara'da "Olağanüstü yetkilere sahip bir meclis" açacağını bildirmiştir.

I. TBMM DÖNEMİ

- ❑ **16 Mart 1920**'de İstanbul'un resmen işgalinin en önemli sonucu Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılması olmuştur.
- ❑ TBMM'nin adının başına "Türkiye" sözcüğünün getirilmesi, Meclisin açılışından "9,5" ay sonra, **8 Şubat 1921**'de yapılan Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile olmuştur.
- ❑ I. Türkiye Büyük Millet Meclisi **23 Nisan 1920** Cuma günü, Meclisin en yaşlı üyesi Sinop Milletvekili Mehmet Şerif Bey'in konuşmasıyla açıldı.
- ❑ Temsil Heyetinin görevi Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılmasıyla sona ermiştir.
- ❑ I. TBMM'de azınlıklara temsil hakkı verilmemiştir.
- ❑ I. Türkiye Büyük Millet Meclisi; kurucu, ihtilalci, demokratik, ulusal, olağanüstü yetkilere sahip bir Meclistir.
- ❑ Mustafa Kemal'in **24 Nisan 1920** tarihli bir önergesi, **20 Ocak 1921** Anayasası kabul edilinceye kadar meclisin çalışma esaslarını belirlemiştir.

- ❑ Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılması ile yeni Türk devletinin kurulduğu kabul edilmektedir.
- ❑ Türkiye Büyük Millet Meclisinde geçici yürütme kurullundan sonra ilk hükümet **3 Mayıs 1920**'de kuruldu.
- ❑ Buna göre toplam 11 bakandan oluşan ilk icra vekilleri heyetinin üyeleri şunlardır: Mustafa Kemal-Meclis Başkanı, Hükümet Başkanı; Bekir Sami Bey-Dışişleri Bakanı; Cami Baykut-İçişleri Bakanı; Adnan Adıvar-Sağlık Bakanı; Rıza Nur-Millî Eğitim Bakanı; Fevzi Çakmak-Savunma Bakanı; İsmet İnönü-Genelkurmay Başkanı; Celalettin Arif-Adalet Bakanı; Mustafa Fehmi Bey-Şerîye ve Evkâf Bakanı; İsmail Fazıl Paşa-Bayındırlık Bakanı; Yusuf Kemal Bey-İktisat Bakanı
- ❑ I. Türkiye Büyük Millet Meclisinde Müdafaa-i Hukuk Grubu, Tesanüd Grubu, Halk Zümresi, İslahat Grubu, İstiklâl Grubu ve Yeşil Ordu Grubu yer almıştır.
- ❑ I. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin çıkardığı ilk kanun Ağnam vergisinin artırılmasına dair kanundur.
- ❑ Men-i Müskirat, İstiklal Marşı, Firariler Kanunu, Başkomutanlık Kanunu, Nisab-ı Müzakere ve Men-i İsrâfat Kanunları I. Türkiye Büyük Millet Meclisinin çıkardığı diğer kanunlar arasında yer alır.
- ❑ TBMM'nin ilk anayasası Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'dur (1921 Anayasası).
- ❑ I. Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılmasıyla beraber meclise karşı birtakım ayaklanmalar çıkmıştır.
- ❑ Türkiye Büyük Millet Meclisine karşı çıkan ayaklanmalar şunlardır:
  - ♦ Doğrudan İstanbul Hükümetinin çıkardığı ayaklanmalar
  - ♦ İstanbul Hükümetinin ve İtilaf Devletlerinin çıkardığı ayaklanmalar
  - ♦ Azınlıkların çıkardığı ayaklanmalar
  - ♦ Kuvayimillîye yanlısı olup sonradan isyan edenler
- ❑ İsyenlar sonucunda Millî Mücadele'nin süresi uzamıştır.
- ❑ Türkiye Büyük Millet Meclisi, isyanlara karşı birtakım önlemler almıştır. Bunlar;
  - ♦ Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun çıkarılması
  - ♦ İstiklâl Mahkemelerinin kurulması
  - ♦ Millî Mücadele'yi destekleyen fetva yayınlanması (Şeyhülislam'ın fetvasına karşılık, Ankara Müftüsü Rifat Efendi TBMM lehinde fetva hazırladı.)

- ♦ İstanbul hükümetinin yaptığı her türlü işlemin yok sayılması
- ❑ TBMM ilk yurt dışı temsilciliğini Azerbaycan'da açmıştır.
- ❑ Hâkimiyet-i Milliye, Türkiye Büyük Millet Meclisinin yarı resmî yayın organıdır. Bu gazete Cumhuriyet'in ilanından sonra "Ulus" adını almıştır.
- ❑ **Ceride-i Resmîye**, Türkiye Büyük Millet Meclisinin resmî yayın organıdır.
- ❑ Millî Mücadele'yi destekleyen diğer yayınlar ise şöyledir:
- ❑ **Albayrak**, Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin yayın organı olarak Erzurum'da çıkarılmıştır.
- ❑ **Anadolu Ajansı**, Mustafa Kemal'in onayı ile Millî mücadele Dönemi'nde Anadolu insanına doğru bilgiler vermek için Halide Edip Adıvar ve Yunus Nadi'nin katkılarıyla kurulmuştur.
- ❑ İslamcılık fikrinin yayılması için çıkartılan **Sebilürreşad** adlı derginin başyazarı **Mehmet Akif Ersoy**'dur.
- ❑ **Yunus Nadi** tarafından çıkarılan **Yeniğün** gazetesi bugünkü Cumhuriyet gazetesinin temeli sayılır.
- ❑ Peyam-ı Sabah, Alemdar, Gülerüz, Aydede, Tan, İrşad gibi yayınlar ise Millî Mücadele karşıtı yayınlardır.
- ❑ **10 Ağustos 1920**'de Osmanlı Devleti **Sevr Antlaşması**'nı imzalamıştır. Antlaşmayı imzalayan heyette Şüray-ı Devlet Başkanı Rıza Tevfik, Maarif Nazırı Hadi Paşa ve Bern Elçisi Reşat Halis Bey bulunuyordu.
- ❑ Sevr Antlaşması'na göre; Anadolu'da Ermeni ve Kürt Devleti kuruluyor, kapitülasyonlar herkese tanınıyor ve Boğazlar için uluslararası bir komisyon kuruluyordu.
- ❑ Taslağı **1920 San Remo Konferansı**'nda belirlenen **Sevr Antlaşması**, Mebusan Meclisi tarafından onaylanmadığı için yürürlüğe girmemiştir. Bu yüzden hukuki olarak geçersiz bir antlaşmadır.
- ❑ Türkiye Büyük Millet Meclisi, **Sevr Antlaşması**'nı imzalayanları ve onaylayanları vatan haini ilan etmiştir.
- ❑ Sevr Antlaşması, Misakımillî'ye ve Kanunuesasi'ye aykırı bir antlaşmadır.
- ❑ İstanbul Hükümeti adına Ahmet İzzet Paşa ve Salih Paşa ile Mustafa Kemal arasında **5 Aralık 1920**'de gerçekleşen görüşmelere **Bilecik Görüşmeleri** denilmiştir. Bu görüşme ile Osmanlı Devleti Türkiye Büyük Millet Meclisinin siyasi varlığını ilk kez tanımıştır.

CEPHELER DÖNEMİ

- ❑ Kurtuluş Savaşı **Doğu, Güney ve Batı** olmak üzere üç cephede gerçekleşmiştir.

Doğu Cephesi

- ❑ Doğu Cephesi'nde Ermeni ve Gürcülerle mücadele edilmiştir.
- ❑ Kâzım Karabekir, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Doğu Cephesi Komutanı olarak atanmıştır.
- ❑ Kâzım Karabekir **Ermenilere** karşı kazanmış olduğu zafer sonucunda **3 Aralık 1920**'de **Gümrü Antlaşması**'nı imzalamıştır. Böylece ilk kapanan cephe Doğu Cephesi'dir.
- ❑ Gümrü Antlaşması ile Türkiye Büyük Millet Meclisinin varlığını kabul eden ilk devlet Ermenistan olmuştur.
- ❑ Gümrü Antlaşması, TBMM'nin ilk siyasi ve askerî başarısıdır.
- ❑ Gümrü Antlaşması Sevr'i geçersiz sayan ilk uluslararası belgedir.
- ❑ Doğu Cephesi'nin kapanmasıyla buradaki kuvvetlerin önemli bir kısmı Batı Cephesi'ne kaydırılmıştır.
- ❑ Doğuda Ermeni kuvvetleri etkisiz hâle getirildikten sonra onlardan kalan boşluğu **Gürcü kuvvetleri** doldurmuş ve Artvin, Ardahan, Batum'u işgal etmişlerdir.
- ❑ **23 Şubat 1921**'de Gürcistan ile imzalanan **Batum Antlaşması** ile Artvin, Ardahan ve Batum Türkiye'ye bırakılmıştır.
- ❑ Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara'da büyükelçilik açan ilk devlet Gürcistan'dır.

Güney Cephesi

- ❑ Güney Cephesi'nde **Fransız ve Ermenilere** karşı mücadele edilmiştir.
- ❑ Güney Cephesi'nde düzenli ordu yoktur. Sadece Kuvaymillîye vardır.
- ❑ Güney Cephesi'ndeki en önemli direniş merkezleri Adana, Urfa, Antep ve Maraş'tır.
- ❑ Maraş, **12 Şubat 1920**'de düşman işgalinden kurtulmuş, **1925**'te İstiklâl Madalyası, **1973**'te "**Kahraman**" unvanı almıştır.
- ❑ Urfa **11 Nisan 1920**'de düşman işgalinden kurtulmuş ve Urfa'ya da **1984**'te "**Şanlı**" unvanı verilmiştir.
- ❑ Antep, düşmana esir olmuş fakat **1921**'de Gazi unvanı ve **2008**'de İstiklâl Madalyası almıştır.

Batı Cephesi

- ❑ Batı Cephesi, Kurtuluş Mücadelesi'nin kaderinin belirlendiği yer olmuştur.
- ❑ Batı Cephesi'nde Gediz Muharebelerinin başarısız olması nedeniyle düzenli orduya geçiş kararı alınmıştır. Düzenli orduya geçmek istemeyen Çerkez Ethem kuvvetleri isyan çıkarmıştır.
- ❑ Batı Cephesi, Batı ve Güney olmak üzere ikiye ayrılmış, İsmet İnönü, Batı Cephesi'ne Refet Bele Güney'e atanmıştır.

I. İnönü Savaşı

- ❑ Düzenli ordunun Batı Cephesi'nde Yunanlılarla yaptığı ilk savaş I. İnönü Savaşı'dır. I. İnönü Savaşı'nı (6-10 Ocak 1921) düzenli Türk ordusu kazandı. Bu savaş Türkiye Büyük Millet Meclisi açısından önemli sonuçlar doğurmuştur.
- ❑ İsmet İnönü, I. İnönü Savaşı'ndan sonra generalliğe terfi etmiştir.
- ❑ I. İnönü Savaşı'ndan sonra Sovyet Rusya ile 16 Mart 1921'de Moskova Antlaşması imzalanmıştır. Böylece Türkiye Büyük Millet Meclisini tanıyan ilk Avrupalı devlet Rusya olmuştur.
- ❑ I. İnönü Savaşı'ndan sonra Afganistan ile dostluk antlaşması imzalanmıştır. I. İnönü Savaşı'ndan sonra İstiklâl Marşı kabul edilmiştir. İstiklâl Marşı'nın yazarı Mehmet Akif Ersoy'dur.
- ❑ İstiklâl Marşı Türk ordusuna ithaf edilmiştir. İstiklâl Marşı'nı Meclis'te okuyan ilk kişi Hamdullah Suphi Tanrıöver'dir. İstiklâl Marşı Açıköz, Hâkimiyet-i Milliye gazetelerinde yayınlanmıştır.
- ❑ Mehmet Akif Ersoy İstiklâl Marşı'nı dönemin Millî Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Bey'in ricası üzerine yazmıştır.
- ❑ İstiklâl Marşı'nın günümüzde kullanılan bestesi, 1930 yılında Osman Zeki Üngör tarafından yapılmıştır.
- ❑ Türk Devleti'nin ilk Anayasası da I. İnönü Savaşı'ndan sonra kabul edilmiştir.
- ❑ Türk Devleti'nin ilk anayasası (1921 Anayasası) Teşkilat-ı Esasiye'dir.
- ❑ Mustafa Kemal Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile ilgili "Bu kanun meclisin ve millî hükümetin durum ve yetkisini, şekil ve niteliğini tespit ve ifade eden ilk kanundur." sözlerini söylemiştir.

- ❑ I. İnönü Savaşı'ndan sonra İtilaf Devletleri Yunanistan'a vakit kazandırmak için Londra Konferansı'nı (21 Şubat-12 Mart 1921) toplamışlardır. İtilaf Devletleri Londra Konferansı ile Türkiye Büyük Millet Meclisinin varlığını hukukten tanımışlardır.
- ❑ Londra Konferansında, Türk tarafı adına İstanbul Hükümeti temsilcisi Tefik Paşa'ya söz verildiğinde o, "Milletin gerçek temsilcileri BMM Hükümeti temsilcileridir." diyerek sözü Bekir Sami Bey'e bırakmıştır.
- ❑ Londra Konferansı'nda imzaladığı ikili antlaşmaların Misakımillî'ye aykırı olması yüzünden istifa etmek zorunda kalan Bekir Sami Bey'in yerine Hariciye Vekilliği görevine Yusuf Kemal Tengirşenk getirilmiştir.
- ❑ Dostluk antlaşması ile Afganistan TBMM'yi tanıyan ilk Müslüman devlet olmuştur.

II. İnönü Savaşı

- ❑ Türk ordusunun Yunanistan karşısında aldığı ikinci zafer II. İnönü Savaşı'dır. (23 Mart-1 Nisan 1921)
  - ♦ Fransa, Zonguldak'tan çekildi.
  - ♦ İtalya, işgal ettiği yerleri boşaltma kararı aldı.
  - ♦ Batı Cephesi birleştirilerek İsmet Paşa'nın emrine verildi.
  - ♦ Şehzade Ömer Faruk Millî Mücadele'ye katılmak için İnebolu'ya geçmiş ancak geri çevrilmiştir.
  - ♦ Yunan kralı, ordusuna destek için Anadolu'ya gelmiştir.
  - ♦ İngilizler, Malta'daki 40 esir Türk'ü serbest bıraktı.
  - ♦ Fransa, Türkiye Büyük Millet Meclisine barış için elçi göndermiştir.
- ❑ Mustafa Kemal savaş sonunda İsmet Paşa'ya çektiği telgrafında: "...siz orada yalnız düşmanı değil, milletin kötü giden talihini de yendiniz." demiştir.

Kütahya-Eskişehir Savaşları

- ❑ Kütahya-Eskişehir Savaşı'nda (10-24 Temmuz 1921) Yunan ordusunun ilerlemesi üzerine Mustafa Kemal "Düşman Anadolu'nun harim-i ismetinde boğulacaktır." demiştir.
- ❑ Kütahya-Eskişehir Savaşları'ndan sonra Mustafa Kemal'e Başkomutanlık Kanunu ile Meclisin yetkileri 3 ay süre ile verilmiştir. (5 Ağustos 1921)
- ❑ Kütahya-Eskişehir Savaşları düzenli ordunun ilk yenilgisidir.

- ❑ Mustafa Kemal başkomutan olduktan sonra **7-8 Ağustos 1921**'de **Tekalif-i Milliye Emirleri**'ni çıkarmıştır. Tekalif-i Milliye Emirleri ile halk topyekûn bir mücadeleye çağırılmıştır.
- ❑ Tekalif-i Milliye Emirleri'nin yayımlanması, Hıyanet-i Vatanîye Kanunu'nun çıkarılması, İstiklal Mahkemelerinin kurulması ve İstiklal Yolu'nun oluşturulması, Milli Mücadele Dönemi'nde ordunun asker ve mühimmat ihtiyacını karşılamaya yönelik uygulamalardır.
- ❑ **1921** yılında **Maarif Kongresi** Kütahya- Eskişehir Savaşları esnasında toplanan eğitim kongresidir.

Sakarya Meydan Savaşı

- ❑ Mustafa Kemal'in başkomutan olarak katıldığı ilk savaş Sakarya Meydan Savaşı'dır. Mustafa Kemal; "Hatt-ı müdafaa yoktur, sath-ı müdafaa vardır." emrini bu savaşta vermiştir.
- ❑ Sakarya Savaşı'nda (**23 Ağustos-13 Eylül 1921**) askerlerine cesaret vermek için ön saflarda vuruşan 350 subay şehit düşmüştür. Bu nedenle Sakarya Meydan Muharebesi'ne "Subay Savaşı" da denir.
- ❑ 22 gün 22 gece süren ve subaylar savaşı da denen Sakarya Savaşı'ndan Türk ordusu zaferle çıkmıştır.
- ❑ **23 Ağustos - 13 Eylül 1921** tarihleri arasında yapılan Sakarya Savaşı'nın önemli sonuçları olmuştur.
  - ♦ TBMM, son savunma savaşını kazandı.
  - ♦ Mustafa Kemal'e gazilik unvanı ve mareşallik rütbesi verildi.
  - ♦ **Ankara Antlaşması [20 Ekim 1921]** ile Fransa Türkiye Büyük Millet Meclisini tanıyan ilk İtilaf devleti oldu. Bu antlaşmayla Hatay sınırlarımız dışında kaldı.
  - ♦ Ukrayna ile **Dostluk Antlaşması** imzalandı.
  - ♦ Batılı devletlerin Yunan ordusuna olan güveni ve desteği iyice azaldı.
  - ♦ İtalya Anadolu'yu tamamen boşalttı.
  - ♦ Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan ile **Kars Antlaşması (13 Ekim 1921)** imzalandı. Kâzım Karabekir Paşa'nın imzaladığı bu antlaşmayla Batum Gürcistan'a verilmiştir. Doğu sınırlarımız kesinleşmiştir.
- ❑ Atatürk; "*Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O sathı bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça düşmana terk olunmaz.*" sözünü Sakarya Savaşı sırasında söylemiştir.

Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Savaşı

- ❑ Yunanlılara son darbe **26 Ağustos - 9 Eylül 1922**'de yapılan Büyük Taarruz ile vurulmuştur. Mustafa Kemal bu savaşa "**Rum Sındığı**" adını vermiş ve Sırp Sındığı Savaşı'na gönderme yapmıştır.
- ❑ Atatürk; "*Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!*" sözünü, Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi sırasında söylemiştir.
- ❑ **9 Eylül 1922** sabahı İzmir, **18 Eylül**'de Batı Anadolu düşmandan tamamen temizlendi.
- ❑ İzmir'in Yunan işgalinden kurtarılmasından sonraki günlerde, Çanakkale Boğazı'na yönelen Türk ordusu, İngiliz kuvvetleriyle karşı karşıya gelmiş ve "**Çanakkale Olayı**" olarak adlandırılan gergin günler yaşanmıştır. Çanakkale Olayı adı verilen bu kriz herhangi bir çatışma olmaksızın Mudanya Mütarekesi'nin imzalanması ile sona ermiştir.

Mudanya Ateşkes Antlaşması

- ❑ **11 Ekim 1922**'de Mudanya Mütarekesi imzalanmıştır. Bu mütareke ile Osmanlı Devleti hukuken yok sayılmıştır. İngiltere'de Lloyd George Hükûmeti istifa etmiştir. **İstanbul, Boğazlar ve Doğu Trakya** savaş yapılmadan kurtarılmıştır. Fevzi Çakmak "Mareşal" rütbesi alan ikinci ve son kişi olmuştur.
- ❑ Mudanya'dan sonra barış görüşmeleri için Türk tarafı İzmir'i önermiş fakat kabul edilmemiştir. Barış görüşmeleri için İsviçre'nin Lozan kenti seçilmiştir.
- ❑ İtilaf Devletleri'nin Lozan'a Osmanlı Hükûmeti'ni de çağırması üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi **1 Kasım 1922**'de saltanatı kaldırdı. Böylece Türk milletinin tek temsilcisi Türkiye Büyük Millet Meclisi olmuştur.
- ❑ Lozan Görüşmelerinde Türkiye Büyük Millet Meclisini İsmet İnönü başkanlığında, Rıza Nur, Hasan Saka ve 34 bürokrattan oluşan bir heyet temsil etmiştir.

Lozan Barış Antlaşması

- ❑ Türkiye, İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya, Belçika, Portekiz, Japonya, Boğazlar konusunda Sovyet Rusya ve Bulgaristan, gözlemci olarak ABD katılmıştır.

- ❑ Milli Mücadele'nin kazanılmasından sonra Lozan Barış Konferansı'na giden Türk heyetine, hükümet tarafından Türk tezinin esaslarını ortaya koyan bir talimatname verilmiş ve bu talimatnamede, kapitülasyonlar ve Ermeni yurdu konularında kesinlikle ödün verilmesi istenmiştir.
- ❑ **24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması** imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Türkiye'nin bağımsızlığı katılımcılar tarafından onaylanmıştır.
- ❑ Lozan Antlaşması'nda Türkiye'nin sınırları belirlenmiştir. Fakat Irak sınırı bunun dışındadır.
- ❑ Lozan Antlaşması ile Boğazlar Komisyonu'nun başkanlığına Türk üye getirilmiştir.
- ❑ Lozan ile kapitülasyonlar kaldırılmıştır.
- ❑ Yunanistan Türkiye'ye savaş tazminatı ödemiştir.
- ❑ Yabancı okullar Türk kanunlarına tabi hâle getirilmiştir.
- ❑ Azınlıklar Türk vatandaşı sayılmıştır.
- ❑ Ermeni yurdu kurulması engellenmiştir.
- ❑ Lozan ile Patrikhane'nin İstanbul'da kalmasına izin verilmiştir.
- ❑ Türkiye ile Yunanistan arasında nüfus değişimi kararlaştırılmıştır.
- ❑ Lozan ile Osmanlı borçları Osmanlı'dan ayrılan devletlere paylaştırılmış ve Türkiye de payına düşeni ödeme yi kabul etmiştir.
- ❑ Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan adaları Türkiye'ye bırakılmıştır.
- ❑ Lozan'da kapitülasyonlar Türkiye'nin 5 yıl gümrüklerde artırımı yapmama şartıyla kaldırılmıştır.
- ❑ Lozan Antlaşması ile Yunan Hükûmeti; Midilli, Sakız, Sisam ve Nikelya adalarında hiçbir deniz üssü kurmayacak ve istihkâm yapmayacaktır.
- ❑ Türkiye, Lozan ile Osmanlı'nın savaştan önce İngiltere'ye ismarladığı gemilerden de vazgeçmiştir.

Millî Mücadele'nin Sanat ve Edebiyata Yansımaları

- ❑ Roman türündeki yazarlar ve eserleri şöyledir:
  - ◆ Halide Edip Adivar - *Ateşten Gömlek*
  - ◆ Samim Kocagöz - *Kalpakkıllar*
  - ◆ Tarık Buğra - *Küçük Ağa*
  - ◆ Yakup Kadri Karaosmanoğlu - *Yaban*
  - ◆ Falih Rıfkı Atay - *Zeytinadağı*

- ◆ Kemal Tahir - *Esir Şehrin İnsanları*
- ◆ Attila İlhan - *Kurtlar Sofrası*
- ◆ Ali Fuat Cebesoy - *Millî Mücadele Hatıraları*
- ◆ Turgut Özakman - *Şu Çılgın Türkler*
- ◆ Halide Edip Adivar - *Vurun Kahpeye*

- ❑ Ruhi Arel, İbrahim Çallı, Halil Dikmen ve Nejat Çelik ise ressam ve heykeltıraşlardır.

ATATÜRK DÖNEMİ İÇ POLİTİKA

- ❑ **II. Türkiye Büyük Millet Meclisi 11 Ağustos 1923'te** açılmıştır. II. Türkiye Büyük Millet Meclisi **1927** yılına kadar faaliyet göstermiştir.
- ❑ **9 Eylül 1923'te** Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk siyasi partisi olan **Halk Fırkası** kurulmuştur. Bu fırka **1924'te** Cumhuriyet Halk Fırkası olmuştur. **1935'te** ise Cumhuriyet Halk Partisi olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisinin ilk kongresi Sivas Kongresi olarak kabul edilir.
- ❑ Ekonomide devletçilik modelini benimseyen Cumhuriyet Halk Partisi, **1950** yılına kadar iktidarda kalmıştır.
- ❑ **17 Kasım 1924'te** Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk muhalefet partisi ise **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası** kurulmuştur. İlk genel başkanı **Kâzım Karabekir**, genel sekreteri ise Ali Fuat Cebesoy'dur.
- ❑ Parti ilk taşra örgütlenmesini Urfa'da açmıştır.
- ❑ Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası cumhuriyetçi ve liberal bir partidir.
- ❑ Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Şeyh Said Ayaklanması'nda etkili olduğu düşüncesiyle **Takrir-i Sükûn Kanunu**'na dayanılarak kapatılmıştır. Böylece çok partili hayata geçişin ilk denemesi olumsuz sonuçlanmıştır.
- ❑ Takrir-i Sükûn Kanunu **1925-1929** yılları arasında yürürlükte kalmıştır. Bu kanun inkılapların hızlı bir şekilde hayata geçirilmesinde etkili olmuştur.
- ❑ Musul meselesinde avantaj sağlamak isteyen İngiltere **1924'te Nasturi** ve **1925'te Şeyh Said Ayaklanmalarını** çıkarmıştır.
- ❑ **15 Haziran 1926'da** Mustafa Kemal'e suikast girişiminde bulunmuş fakat suikastçiler amacına ulaşamamıştır. Suikasta karışan suçlular İstiklal Mahkemelerinde yargılanmıştır. Bu olay İstiklal Mahkemelerinin karara bağladığı son davadır.

- ❑ **12 Ağustos 1930**'da Ali Fethi Okyar tarafından **Serbest Cumhuriyet Fırkası** kurulmuştur. Mustafa Kemal'in isteğiyle kurulan bu partide Mustafa Kemal'in kız kardeşi Makbule Hanım da yer almıştır.
- ❑ Serbest Cumhuriyet Fırkasına rejim karşıtlarının sızması üzerine Ali Fethi Bey rejimi korumak ve kötü bir olaya sebep olmamak adına **17 Kasım 1930**'da partisini feshetmiştir.
- ❑ TCF ve SCF dışında Atatürk Dönemi'nde; Amele ve İşçi Partisi, Laik Cumhuriyetçi İşçi ve Çiftçi Partisi, Ahali Cumhuriyet Partisi adıyla partiler kurulmuştur.
- ❑ **23 Aralık 1930**'da rejim karşıtları Menemen'de ayaklandılar.
- ❑ Türkiye'de rejime karşı ilk isyan **Şeyh Sait İsyanı**'dır. Buna benzer bir isyan da **1930**'da **Menemen**'de çıkmıştır. Bu olaylarda laik düzen hedef alınmıştır.
- ❑ Takrir-i Sükûn Kanunu, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının ve Şeyh Sait Ayaklanması'nın yarattığı tehlikeleri ve olağanüstü şartların ortaya koyduğu engelleri önleme amacıyla **4 Mart 1925**'te çıkarılmıştır. İki yıl için çıkarılmış, daha sonra iki yıl daha uzatılmıştır. Bu dört yıllık döneme (**1925-1929**) Takrir-i Sükûn Dönemi adı verilir.
- ❑ Şeyh Sait İsyanı, **4 Mart 1925** tarihinde Takrir-i Sükûn Kanunu'nun kabul edilmesi, İstiklal Mahkemelerinin tekrar faaliyete geçmesi ve ülkede sıkıyönetimin ilan edilmesinde etkili olmuştur.
- ❑ Kuran-ı Kerim'in Türkçe tercümesi ilk kez **22 Ocak 1932**'de İstanbul'daki Yerebatan Camii'nde Hafız Yaşar tarafından okunmuştur. İlk Türkçe ezan ise **30 Ocak 1932**'de Hafız Rifat Bey tarafından İstanbul'daki Fatih Camii'nde okunmuştur. **1933**'te Bursa Olayı, ezanın Türkçe okunmasına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Mustafa Kemal'in "Bu olay bir din meselesi değil, dil meselesidir." dediği olay **Bursa Olayı**dır.
- ❑ Seyit Rıza önderliğindeki **Dersim aşiretleri 1937**'de ayaklanmışlardır. Fakat bu isyan bastırılıp Seyit Rıza ve suçlular idam cezasına çarptırılmıştır.
- ❑ Dersim İsyanı'nın bastırılmasında **Sabiha Gökçen** de görev almıştır.

ATATÜRK İLKELERİ

- ❑ Altı temel Atatürk ilkesi vardır. Bunlar; Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Laiklik, Halkçılık, İnkılapçılık ve Devletçilik'tir.
- ❑ Atatürk ilkelerinden en erken doğanı milliyetçiliktir.
- ❑ Atatürk ilkeleri **5 Şubat 1937**'de Anayasa'ya girmiştir.
- ❑ Atatürk ilkeleri milliyetçilik duygusundan kaynaklanmıştır.
- ❑ Hepsi bir bütündür. Birbirlerini tamamlarlar.

CUMHURİYETÇİLİK

- ❑ Millî egemenlik, ulusal irade, seçme ve seçilme, siyasi eşitlik cumhuriyetçilik ilkesinin anahtar kelimelerindedir.
- ❑ Atatürk ilkelerinden cumhuriyetçilik, ulus egemenliği ilkesine dayanır. Cumhuriyetçilikte en önemli unsur seçimdir.

Cumhuriyetçilik ilkesi doğrultusunda yapılan bazı inkılaplar;

- ◆ Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılması
- ◆ **1921** ve **1924** Anayasalarının kabulü
- ◆ Saltanatın kaldırılması
- ◆ Cumhuriyetin ilanı
- ◆ Halifeliğin kaldırılması
- ◆ Türk kadınına siyasi haklar verilmesi
- ◆ Seçmen yaşının düşürülmesi

MİLLİYETÇİLİK

- ❑ Ulusal Mücadelemizde uygulamaya konulan ilk ilke milliyetçiliktir. Milliyetçilik ilkesi; vatan ve millet sevgisine, millî birlik ve beraberliğe dayanır.
- ❑ Milliyetçilik ile ilgili anahtar kelimeler; millî bağımsızlık, millî birlik ve beraberlik, millî tarih, millî dil, Türk, Türklük, Türkçecilik ve millî bilinçtir.
- ❑ Atatürk milliyetçiliğinde ırkçılık ve din birliği yer almaz.

Milliyetçilik ilkesi doğrultusunda yapılan inkılaplar;

- ◆ İstiklâl Marşı'nın kabulü
- ◆ Kapitülasyonların kaldırılması
- ◆ Kabotaj Kanunu'nun kabulü

- ◆ Türk Tarih Kurumunun kurulması
- ◆ Türk Dil Kurumunun kurulması
- ◆ Yabancı şirketlerin millileştirilmesi

HALKÇILIK

- Atatürk ilkelerinden halkçılık, toplumu oluşturan bireyler arasındaki ayrıcalıkların kaldırılmasıdır. Ayrıca halkçılık, halk arasında din, dil, ırk farklılığı olmaksızın herkesin eşit olmasıdır.
- Halkçılık ile ilgili anahtar kelimeler; eşitlik, sosyal adalet, sosyal devlet, demokrasi ve topluma hizmettir.
- Halkçılıkta hiçbir kimseye, aileye ve sosyal sınıfa ayrıcalık tanınmaz. Yasalar önünde herkes eşittir.
- Atatürk'ün halkçılık anlayışı insanın insana baskı yapmasını ve sömürmesini reddeder.

Halkçılık ilkesi ile ilgili olan inkılaplar;

- ◆ Aşar vergisinin kaldırılması
- ◆ Türk Medeni Kanunu'nun kabulü
- ◆ Soyadı Kanunu'nun kabulü
- ◆ Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi

LAİKLİK

- Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması anlamına gelen Atatürk ilkesi ise laikliktir. Laiklik, devlet düzeninin ve hukuk kurallarının dine dayandırılmamasıdır.
- Laiklikle ilgili anahtar kelimeler; akıl, bilim, inanç özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, hurafe ve dogmalardan kurtulma gibi kelimelerdir.

Laiklik ilkesi doğrultusunda yapılan inkılaplar;

- ◆ Saltanatın kaldırılması
- ◆ Halifeliğin kaldırılması
- ◆ Şeriye ve Evkaf Vekâleti'nin kaldırılması
- ◆ Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkarılması
- ◆ Tekke, türbe ve zaviyelerin kapatılması
- ◆ Medreselerin kapatılması
- ◆ Türk Medeni Kanunu'nun kabulü
- ◆ "Devletin dini İslam'dır." ibaresinin anayasadan çıkarılması
- ◆ Laiklik ilkesinin anayasaya girmesi
- ◆ Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun
- ◆ Dinî içerikli unvan ve lakapların kaldırılması

DEVLETÇİLİK

- Devletin ekonomiye doğrudan müdahalesi anlamına gelen Atatürk ilkesi ise devletçiliktir. Yatırımların devlet eliyle gerçekleştirilmesi temeline dayanır. Fakat bu durum devletçilikte özel girişimin engellendiği anlamına gelmez.
- Ülke ve ulus olanaklarının kullanımında, kalkınmada ve çağdaşlaşmada devletin ekonomik işlevine öncelik veren ilkedir.
- Karma ekonomi modeli, yatırım, kalkınma, KİT, devlete ait bankalar gibi ifadeler devletçilikle ilgili anahtar kelimelerdir.

Devletçilik ilkesi doğrultusunda yapılan inkılaplar;

- ◆ Tarım alanındaki destekleyici çalışmalar
- ◆ Kamu İktisadi Teşekkülleri
- ◆ I. Beş Yıllık Kalkınma Planı
- ◆ MTA'nın kurulması
- ◆ Devletin eğitim, sağlık, güvenlik yatırımlarında bulunması

İNKILAPÇILIK

- Siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda çağın gereklerine uygun olarak yapılan köklü değişikliklerle Türk toplumuna dinamizm kazandırmayı amaçlamaktadır.
- Ulusun en ileri uygarlık düzeyine ulaşmasını sağlayacak yeni kuruluşları kurmak ve savunmaktır.
- Toplumun eski düzeninin yerine yeni ve çağdaş bir düzen getirilmesini ifade eden ilke; inkılapçılıktır. Bu yeni ve çağdaş düzen köklü değişiklikler yapılarak gerçekleşir.
- Çağdaşlaşma, Batılılaşma, devrim, ilerleme, medeniyet, yenileşme, dinamik yapı, modernleşme ve köklü değişim gibi ifadeler inkılapçılık ile ilgili anahtar kelimelerdir.
- Atatürk Dönemi'nde gerçekleştirilen tüm yenilik ve inkılaplar inkılapçılık ilkesinin kapsamında yer almaktadır. Bununla birlikte özellikle Avrupa medeniyeti ile bütünleşmeyi sağlamak için gerçekleştirilen çalışmalar doğrudan inkılapçılık ile ilgilidir.

- ❑ **Bütüncü ilkelere – Temel ilkelere** eşleştirmesi şu şekildedir: Ulusal egemenlik – Cumhuriyetçilik, halkçılık; Ulusal bağımsızlık – Milliyetçilik; Ulusal birlik ve beraberlik – Milliyetçilik, halkçılık; Yurtta sulh, cihanda sulh – Milliyetçilik, halkçılık; Akılcılık ve bilimsellik – Laiklik, inkılapçılık; Çağdaşlaşma ve Batılılaşma – İnkılapçılık, laiklik; İnsan ve insanlık sevgisi – Halkçılık
- ❑ Atatürk'ün bütün siyasi tartışmaların dışında tuttuğu ilkelere; cumhuriyetçilik ve laikliktir.

İNKILAPLAR

- ❑ Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra Türk toplumunu çağdaş medeniyetler seviyesine ulaştırmak amacıyla siyasal, sosyal, ekonomi, hukuk, eğitim ve kültür alanlarında inkılap hareketleri başlamıştır.

Siyasi alanda yapılan inkılaplar:

- ❑ Saltanat kaldırıldı. [1 Kasım 1922]
- ❑ Cumhuriyet ilan edildi. [29 Ekim 1923]
- ❑ Halifelik kaldırıldı. [3 Mart 1924] (Hindistan'daki Müslüman liderlerden Ağa Han ve Emir Ali, Başbakan İsmet İnönü'ye, **halifeliğin kaldırılmaması** yönünde 24 Kasım 1923 tarihli bir mektup göndermiştir.)
- ❑ Şeriyeye ve Evkâf Vekâleti kaldırıldı. [3 Mart 1924]
- ❑ Erkân-ı Harbiye Vekâleti kaldırıldı. [3 Mart 1924]
- ❑ Osmanlı hanedanı yurt dışına çıkarıldı. [3 Mart 1924]
- ❑ Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Diyanet İşleri Başkanlığı kuruldu. [3 Mart 1924]
- ❑ Genelkurmay Başkanlığı kuruldu. [3 Mart 1924]
- ❑ Kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkı verildi. [1930]
- ❑ Kadınlara muhtarlık seçimlerine katılma hakkı verildi. [1933]
- ❑ Kadınlara milletvekili seçimlerine katılma hakkı verildi. [1934]
- ❑ Siyasal inkılapların amacı; ulusal, laik, demokratik ve çağdaş yeni bir siyasal sistem oluşturmak, ulusal egemenliğe dayalı yeni bir yönetim şekli (Cumhuriyet) kurmak ve bunu sürekli kılmaktır.

Hukuk alanında yapılan inkılaplar:

- ❑ Şeriyeye Mahkemeleri kaldırıldı. [1924]
- ❑ 1924 Anayasası 20 Nisan'da kabul edilerek yürürlüğe girdi. [1924]
- ❑ Ankara Hukuk Mektebi açıldı. (Türkiye'nin ilk yüksekokulu) [1925]
- ❑ Medeni Kanun kabul edildi. [17 Şubat 1926]
- ❑ Türk Medeni Kanunu'nun kabul edilmesiyle özel mülkiyete ilişkin sınırlamalar taşıyan miri toprak rejimi kaldırıldı.
- ❑ İsviçre'den Borçlar Yasası alındı. [22 Nisan 1926]
- ❑ İtalya'dan Ceza Yasası alındı. [1 Mart 1926]
- ❑ Almanya'dan Ticaret Yasası alındı. [19 Mayıs 1926]
- ❑ İsviçre'den Hukuk Mahkemeleri Usulü Yasası alındı. [18 Haziran 1926]
- ❑ Memurlar Yasası kabul edildi. [21 Mart 1926]
- ❑ "Devlet'in dini İslam'dır." hükmü Anayasadan çıkarıldı. [10 Nisan 1928]
- ❑ Almanya'dan Ceza Muhakemeleri Usulü Yasası alındı. [4 Nisan 1929]
- ❑ Almanya'dan Deniz Ticaret Yasası alındı. [13 Mayıs 1929]
- ❑ Nisan ayında İsviçre'den İcra ve İflas Yasası alındı. [1929]
- ❑ Fransa'dan İdare Yasası alındı. [1929]
- ❑ Hukuk alanında yapılan inkılaplar ile; hukuk birliğini sağlamak, laikleşmeyi sağlamak ve kadın-erkek eşitliğini sağlamak amaçlanmıştır.
- ❑ Türk Medeni Kanunu, Avrupa'da hazırlanan en son medeni kanun olması ve sorunlara akılcı ve pratik çözümler getirmesi bakımından, İsviçre Medeni Kanunu örnek alınarak yapılmıştır.

Eğitim ve kültür alanında yapılan inkılaplar:

- ❑ Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarıldı. [3 Mart 1924]
- ❑ Medreseler kapatıldı. [11 Mart 1924]
- ❑ Topkapı Sarayı müzeye çevrildi. [1924]
- ❑ Ankara Hukuk Mektebi açıldı. [1925]
- ❑ Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun kabul edildi. [2 Mart 1926]
- ❑ Gazi Eğitim Enstitüsü açıldı. [1926]
- ❑ İlk Atatürk heykeli İstanbul Sarayburnu'na dikildi. [1926]

- ❑ Yeni Türk harfleri kabul edildi. [1 Kasım 1928]
- ❑ Millet Mektepleri açıldı. [1928] (Eğitime başlaması 1929 yılındadır.)
- ❑ Mühendishane, Yüksek Mühendis Mektebine dönüştürüldü. [1928]
- ❑ Ankara Etnografya Müzesi açıldı. [1930]
- ❑ Sanayi Nefise Mektebi, Güzel Sanatlar Akademisine dönüştürüldü. [1928]
- ❑ Türk Tarih Kurumu kuruldu. [1931]
- ❑ Halkevleri açıldı. [1932]
- ❑ Türk Dil Kurumu kuruldu. [1932]
- ❑ Üniversite Reformu'nda Albert Malche rapor hazırladı. [1932]
- ❑ Darülfünun, İstanbul Üniversitesine dönüştürüldü. [1933]
- ❑ Yüksek Ziraat Enstitüsü açıldı. [1933]
- ❑ Millî Musiki ve Temsil Akademisi oluşturuldu. [1934] Bu akademi 1936'da Ankara Konservatuvarına dönüştürüldü.
- ❑ Ressamlar D grubunu oluşturdular. [1934]
- ❑ Ayasofya, müze hâline getirildi. [1934]
- ❑ Darülbeyazıt'ın adı; İstanbul Şehir Tiyatrosu olarak değiştirildi. [1934]
- ❑ Türkiye'deki ilk opera olan Özsoy Operası, ülkemizi ziyaret eden İran Şahı Rıza Pehlevi onuruna Ankara Halkevinde sahnelendi. [1934]
- ❑ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi açıldı. [1935]
- ❑ Mülkiye Mektebi İstanbul'dan Ankara'ya taşındı. Böylece Mülkiye Mektebi Siyasal Bilgiler Fakültesine dönüştürülmüştür. [1936]
- ❑ İstanbul'da Dolmabahçe'de Resim ve Heykel Müzesi açıldı. [1937]
- ❑ Eğitim Kurulları açıldı. [1937]
- ❑ Köy Öğretmen Okulları açıldı. [1938]
- ❑ Eğitim ve kültür alanında yapılan inkılaplarla; eğitim ve öğretimde birlik sağlamak, eğitim ve öğretimi devlet denetimine almak ve ulusallaştırmak, millî, laik, demokratik ve çağdaş bir eğitim sistemi oluşturmak, dilde ve kültürde ulusallaşmak amaçlanmıştır.

Toplumsal alanda yapılan inkılaplar:

- ❑ Kılık-Kıyafet ve Şapka Kanunu çıkarıldı. [1925]
- ❑ Tekke, türbe ve zaviyelerin kapatılması [1925]
- ❑ Miladi Takvimin kabulü [1925]
- ❑ 1 Ocak tarihinden itibaren Miladi Takvim kullanılmaya başlandı. [1926]
- ❑ Uluslararası saat sistemine geçildi. [1926]
- ❑ Uluslararası rakamlar kabul edildi. [1928]
- ❑ Uluslararası ölçü birimleri kabul edildi. [1931]
- ❑ Soyadı Kanunu kabul edildi. [1934] (Soyadı Kanunu'na göre edebe aykırı ve gülünç soyadlarının, aşiret, yabancı ırk ve millet isimlerinin, rütbe ve memuriyet bildiren isimlerin soyadı olarak alınmasına izin verilmemiştir.)
- ❑ Din adamlarının yalnızca ibadethanelerde dinî kıyafet giymelerine dair kanun çıkarıldı. [1934] (Ancak Diyanet İşleri Başkanı, Patrik ve Hahambaşı muaf tutulmuştur.)
- ❑ Hafta tatili cumadan pazara alındı. [1935]
- ❑ Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Kanunu çıkarıldı. [1935]
- ❑ Toplumsal alanda yapılan inkılapların amacı; toplum olarak çağdaşlaşmak, batı ile ekonomik ve diğer ilişkileri kolaylaştırmak ve ikiliklere son vermektir.

Ekonomi alanında inkılaplar:

- ❑ İzmir İktisat Kongresi yapıldı. [1923]
- ❑ Özel sektöre kredi vermek amacıyla Türkiye İş Bankası kuruldu. [1924]
- ❑ Reji İdaresi millileştirildi. [1925]
- ❑ Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu çıkarıldı. [1925]
- ❑ Kabotaj Kanunu (Türk kara sularında gemi işletme hakkının Türk vatandaşlarına bırakılması) yürürlüğe girdi. [1 Temmuz 1926]
- ❑ Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarıldı. [1927]
- ❑ Menkul Kıymetler ve Borsalar Kanunu çıkarıldı. [1929]
- ❑ Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu çıkarıldı. [1930]
- ❑ Halk Bankası kuruldu. [1933] Fakat kaynak yetersizliği yüzünden 1938'de faaliyete geçti.
- ❑ İller (Belediyeler) Bankası kuruldu. [1933]
- ❑ Deniz İşletmeciliği ve Bankacılık için Denizbank kuruldu. [1937]

Tarım alanında inkılaplar:

- Aşar vergisi kaldırıldı. [1925]
- Atatürk Orman Çiftliği açıldı. [1925]
- İlk Tohum Islah İstasyonu Eskişehir'de açıldı. [1925]
- Tarım Kredi Kooperatifleri kuruldu. [1928]
- Toprak Reformu Kanunu çıkarıldı. [1929]
- Zirai Donatım Kurumu açıldı. [1932]
- Yüksek Ziraat Enstitüsü açıldı. [1933]

Sanayi alanındaki faaliyetler

- Sanayi ve Maadin Bankası kuruldu. [1925]
- Emlak ve Eytam Bankası kuruldu. [1926]
- Uşak ve Alpulu Şeker Fabrikaları açıldı. [1926]
- Özel sektörü sanayiye teşvik amacıyla Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarıldı. [1927]
- Ekonomi politikaları için Ali İktisat Meclisi kuruldu. [1927]
- Sümerbank kuruldu. [1933]
- I. Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlandı. [1933]
- Eskişehir Şeker Fabrikası açıldı. [1933]
- Bakırköy Bez Fabrikası açıldı. [1934]
- Keçiborlu Kükürt Fabrikası açıldı. [1934]
- Turhal (Tokat) Şeker Fabrikası açıldı. [1934]
- MTA kuruldu. [1935]
- Kayseri Bez Fabrikası açıldı. [1935]
- Elektrik İşleri Etüt İdaresi kuruldu. [1935]
- Paşabahçe Cam Fabrikası açıldı. [1935]
- Etibank kuruldu. [1935]
- Zonguldak Türk Antrasit Fabrikası açıldı. [1935]
- Türkiye Şeker Fabrikaları Genel Müdürlüğü kuruldu. [1935]
- İzmit Kâğıt ve Karton Fabrikası hizmete girdi. [1936]
- Nazilli Basma Fabrikası açıldı. [1937]
- Ereğli Bez Fabrikası açıldı. [1937]
- İngiltere'nin kredi desteği ile Karabük Demir- Çelik Fabrikası'nın temeli atıldı. [1937]
- Gemlik Suni İpek Fabrikası açıldı. [1938]
- Bursa Merinos Fabrikası açıldı. [1938]
- Divriği demir madeni işletmeye açıldı. [1938]

- Ekonomi alanında yapılan inkılapların amacı; ulusal bağımsızlık ve egemenliğin tam olarak gerçekleşmesi için gerekli olan ekonomik bağımsızlığı sağlamak ve ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmektir.

Bayındırlık ve ulaşım alanındaki çalışmalar

- İnşaat sektörünü desteklemek için Emlak ve Eytam Bankası kuruldu. [1926]
- Yol Mükellefiyeti Kanunu çıkarıldı. [1925]
- Türk Tayyare Cemiyeti kuruldu. [1925]
- Kayseri'de Tayyare Mektebi kuruldu. [1925]
- Devlet Demiryolları ve Limanları Umum Müdürlüğü kuruldu. [1927]
- Devlet Hava Yolları kuruldu. [1933]
- Havacılık eğitimi için Türkkuşu kuruldu. [1935]
- Türkiye'nin ilk barajı olan Çubuk Barajı açıldı. [1936]
- Tapu Kadastro Umum Müdürlüğü kuruldu. [1936]

Sağlık Alanındaki Çalışmalar

- Yeşilay'ın temelleri atılmıştır. [1920]
- Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı kurulmuştur. [1920]
- Çocuk Esirgeme Kurumu kuruldu. [1921]
- Doktor ve eczacı yetiştirilmesine hız verildi.
- Halka sağlık hizmetleri verecek hastane, dispanser ve bakımevleri açıldı.
- Özellikle o dönemlerde büyük tehlike oluşturan sıtma, verem, frengi gibi hastalıklarla mücadelede başarılar elde edildi.
- Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyetine Atatürk tarafından Türkiye Kızılay Cemiyeti adı verildi. [1923]
- Hekimlere zorunlu hizmet uygulaması getirildi. [1923]
- İstanbul ve Sivas'ta ilk sağlık memuru okulları açıldı. [1924]
- Büyük şehirlerde Numune Hastaneleri kuruldu. [1924]
- Kızılay tarafından hemşirelik okulu açıldı. [1925]
- I. Millî Tıp Kongresi yapılmıştır. [1925]
- Refik Saydam Hıfzıssıhha Enstitüsü kuruldu. [1928]
- Umumi Hıfzıssıhha Kanunu çıkarıldı. [1930]
- Pakize İzzet Tarzi Türkiye'nin ilk kadın doğum uzmanıdır. [1935]

Nüfus Politikaları

- ❑ Devlet İstatistik Enstitüsü kuruldu. [1926]
- ❑ İlk nüfus sayımı yapıldı. [1927]
- ❑ Altı veya daha fazla çocuğu olan ailelere vergi muafiyeti getirildi.
- ❑ Çok çocuklu ailelere hazineden toprak bağışlanmasına karar verildi.
- ❑ Doğumevleri kuruldu.

Diğer Gelişmeler

- ❑ Türkiye ilk defa olimpiyatlara katıldı. (Paris Olimpiyatları) [1924]
- ❑ Cumhuriyet Bayramı yasalaştı. [1925]
- ❑ Süreyya Ağaoğlu Türkiye'nin ilk kadın avukatı oldu. [1928]
- ❑ Türkiye Amsterdam Olimpiyatları'na katıldı. [1928]
- ❑ İstanbul'da Taksim Cumhuriyet Anıtı törenle açıldı. [1928]
- ❑ 25 bin kelimededen oluşan yeni imla kılavuzu hazırlandı. [1928]
- ❑ Ankara-İstanbul arası telefon konuşmaları başladı. [1929]
- ❑ Dumlupınar'da Meçhul Asker Anıtı törenle açıldı. [1929]
- ❑ Türkiye ilk defa olimpiyatlarda madalya kazandı. (Berlin Olimpiyatları'nda güreş dalında) [1936]
- ❑ 1925'te Sabiha Bengütaş Türkiye'nin ilk kadın heykeltıraşı olmuştur.
- ❑ Keriman Halis "Dünya Güzeli" seçilmiştir. [1932]

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

1923-1930 Arası Türk Dış Politikası

- ❑ 1923-1930 yılları arasındaki Türk dış politikasının başlıca faaliyet alanı, Lozan Antlaşması'ndan kalan sorunların çözülmesi ile ilgilidir.
- ❑ Yabancı Okullar Sorunu, Osmanlı Borçları Sorunu, Adana-Mersin Demiryolu Anlaşmazlığı, Bozkurt-Lotus Olayı Türkiye ile Fransa arasında yaşanmıştır.
- ❑ Musul Sorunu Türkiye ile İngiltere arasında yaşanmıştır.
- ❑ Nüfus Mübadelesi Sorunu, Fener Rum Patrikhanesi Sorunu Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanmıştır.
- ❑ Nüfus mübadelesi sorunu esnasında Yunan tarafı, İstanbul'daki tüm Rumların yerli unsur (etabli) sayılmasını ve mübadele dışında tutulmasını isterken, buna karşılık Türk tarafı Mondros Mütarekesi sonrasında İstanbul'a yerleşmiş olan Rumların mübadeleye tâbi tutulmasını ve yerli unsur sayılmamasını savunmuştur.
- ❑ Atatürk Dönemi'nde Türk ve Rum halkları arasında yapılacak nüfus değişiminden, Batı Trakya Türkleri ile İstanbul'daki Rumlar muaf tutulmuştur.
- ❑ Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bütün okulların Maarif Vekâletine bağlanmasına başta Fransa olmak üzere bazı Avrupa devletleri ve Papalık karşı çıkmıştır.
- ❑ Fransa yabancı okullar konusunun Milletler Cemiyetine götürülmesini istemiş fakat Türkiye bunun kendi iç sorunu olduğunu söyleyerek görüşmeyi reddetmiştir.
- ❑ Türkiye, yabancı okullar konusunu bağımsızlığa uygun bir şekilde çözmüştür.
- ❑ Türkiye 1929 Ekonomik Bunalımı'ndan olumsuz etkilenmişti. Bu durum, borçların ödenmesinde sıkıntılara yol açmıştı.
- ❑ 1928 ve 1933 yıllarında Fransa ile borçlar konusunda anlaşmalar yapılmıştır. Bu antlaşmalarda borçlar için ek taksitlendirmeler yapılmıştır.
- ❑ Türkiye, Adana-Mersin demir yolunu satın almak istemiş, Fransa'nın karşı koymasına rağmen bu demir yolu hattı 1929'da satın alınarak bu sorun çözülmüştür.
- ❑ Türkiye ve İngiltere Musul için ilk defa 1924 Haliç Konferansı'nda bir araya gelmiş fakat bundan bir sonuç çıkmamıştır.

- ❑ Haliç Konferansı'nın sonuçsuz kalması üzerine sonuç Milletler Cemiyetine taşınmıştır.
- ❑ **1924** Nasturi ve **1925** Şeyh Sait İsyanları ile içeride zor durumda kalan Türkiye, İngiltere ve Irak Hükûmeti ile **1926**'da **Ankara Antlaşması**'ni imzalamak zorunda kalmıştır. Böylece Musul, İngiliz mandasındaki Irak'a bırakılmıştır.
- ❑ **1924**'te Fener Rum Patrikliğine Arapoğlu Konstantin getirilmiş ve Türkiye bundan rahatsız olmuştur. Çünkü Arapoğlu Konstantin mübadeleye tabi idi.
- ❑ Türkiye'nin baskıları ile Arapoğlu Konstantin görevinden çekilmiş, yerine Vasil Georgiades seçilmiştir. **[1925]** Böylece bu sorun da çözülmüştür.
- ❑ Nüfus değişimi konusunda yaşanan sıkıntılar Türkiye ve Yunanistan'ı savaşın eşiğine getirmişti. Yunan Başbakanı Venizelos'un tutumunu yumuşatması üzerine **1930**'da Ankara'da **Ahali Mübadelesi Antlaşması** imzalanmıştır.
- ❑ **10 Haziran 1930** tarihli Ankara Sözleşmesi'ne göre İstanbul Rumları ve Batı Trakya Türkleri yerleşik sayılmıştır.
- ❑ Nüfus mübadelesi sorununun çözülmesi ile Türk-Yunan ilişkileri **1954** yılına kadar iyi seyretmiştir.
- ❑ **2 Mayıs 1928**'de Ankara'da Türkiye ile Afganistan arasında Türk-Afgan Dostluk ve İş Birliği Antlaşması imzalandı. Afgan kralı Amanullah Han ve eşi **1928**'de Türkiye'ye resmî bir ziyarette bulunmuşur.
- ❑ Türkiye'ye ve Ankara'ya ilk resmî ziyareti gerçekleştiren yabancı devlet adamı Afgan Kralı Amanullah Han'dır.
- ❑ Türk gemisi Bozkurt ve Fransız gemisi Lotus'un çarpışması olayı Lahey Adalet Divanı'na taşınmıştır. Bu dava Türkiye lehine sonuçlanmıştır.
- ❑ Savaşın siyaset aracı olarak kullanılmasından vazgeçilmesi esasına dayanan Briand-Kellogg Paketi **[1928]** ve Litvinov Protokolü'ne **[1929]** Türkiye imza atmıştır.

1930-1939 Arası Türk Dış Politikası

- ❑ **1930-1939** yılları arasında Türk dış politikasının başlıca faaliyet alanı, Almanya ve İtalya'nın yayılmacı politikalarına karşı koyma şeklinde olmuştur.
- ❑ İspanya'nın teklifi ve Yunanistan'ın desteği ile Türkiye, **1932**'de Milletler Cemiyetine üye olmuştur. Milletler Cemiyetine davet yoluyla katılan ilk ülke Türkiye'dir.
- ❑ Türkiye Batı sınırlarını güvenceye almak amacıyla **1934**'te Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya ile **Balkan Antantı**'ni imzalamıştır.
- ❑ **1933**'te yapılan Londra Konferansı'nda Türkiye ilk defa Boğazlar Komisyonunun kaldırılmasını gündeme getirmiştir.
- ❑ **1936**'da imzalanan **Montrö Boğazlar Sözleşmesi** ile Boğazlar Komisyonu kaldırılarak bütün yetkileri Türkiye'ye devredilmiştir.
- ❑ İtalya, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni **1938**'de imzalamıştır.
- ❑ Akdeniz'deki İtalyan tehdidine karşı **Akdeniz [1936]** ve **Nyon Paktileri [1937]** imzalanmış ve Türkiye de bu paktilere katılmıştır.
- ❑ Türkiye **1937** yılında Irak, İran ve Afganistan ile **Sadabat Pakti**'ni imzalayarak Doğu sınırını güvenceye almıştır. Afganistan'ın Sadabat Pakti'ne katılımını sağlayan devlet SSCB'dir.
- ❑ **1936**'da Suriye'nin bağımsızlığa kavuşması üzerine Hatay sorunu gündeme gelmiştir. Milletler Cemiyetine taşınan Hatay sorunu ile ilgili olarak **Sandler Raporu** hazırlanmıştır. Bu rapor doğrultusunda Hatay için bir anayasa hazırlanmıştır.
- ❑ Atatürk **1 Kasım 1936** TBMM açılış konuşmasında Hatay sorunuyla ilgili "Daima kendisi ile dostluğa çok ehemmiyet verdiğimiz Fransa ile aramızda tek ve büyük mesele budur. Bu işin hakikatini bilenler ve hakkı sevenler, alâkamızın şiddetini ve samimiyetini iyi anlar ve tabii görürler." sözlerini söylemiştir.

- ❑ **2 Eylül 1938**'de Hatay bağımsız bir devlet olmuştur. Hatay Devleti'nin ilk Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen'dir. Hatay Meclisi **1939**'da Türkiye'ye katılma kararı almıştır.
- ❑ Atatürk, **Asım Us** takma adıyla Kurun gazetesinde Hatay meselesi ile ilgili yazılar yazmıştır. Bu yazılar Hatay sorununun çözümünde etkilidir.
- ❑ Fransız Şirketi Wagon-Lits firmasında çalışan Türk işçilerin Türkçe konuşması üzerine işten çıkarılmalarına İstanbul Üniversitesi öğrencileri tepki göstermiştir. Şirket yöneticileri tepkiler üzerine işçileri tekrar işe almıştır. **[1933]**
- ❑ **Razgrad Olayları**, 20 Nisan 1923'te Bulgaristan'ın Razgrad şehrindeki Türk mezarlığının bir grup Bulgar tarafından yerle bir edilmesiyle başlayan ve devam eden süreçtir.
- ❑ Musul Sorunu, Mübadele Sorunu, Bozkurt-Lotus Olayı, Boğazlar Meselesi ve Hatay Sorunu Milletler Cemiyetine giden konular olmuştur.
- ❑ Atatürk Dönemi'nin en uzun süre dışişleri bakanlığı yapan devlet adamı; Tevfik Rüştü Aras'tır.
- ❑ İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olmasının ardından İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras görevlerinden ayrılarak yerlerine Refik Saydam ve Şükrü Saraçoğlu getirilmiştir.
- ❑ Cenevre Silahsızlanma Konferansı, Briand - Kellogg Paktı, Litvinov Protokolü, Milletler Cemiyeti, Akdeniz Paktı, Balkan Antantı, Sadabat Paktı ve Nyon Konferansı Atatürk Dönemi'nde Türkiye'nin üye olduğu uluslararası kuruluşlardır.
- ❑ Atatürk'ü ziyaret eden devlet adamları şunlardır: Afgan Kralı Amanullah Han, Irak Kralı I. Faysal, Yugoslavya Kralı Alexandre, İran Şahı Rıza Pehlevi, İngiltere Kralı VIII. Edward, Ürdün Emiri Abdullah, Romanya Kralı Karol, Japon Prensi Takamatsu, İsveç Veliahdı Gustav Adolf, Sovyet Hariciye Nazırı Litvinov, ABD Genelkurmay Başkanı McArthur, Eski Fransa Başbakanı Herriot
- ❑ Atatürk, Cumhurbaşkanlığı döneminde hiçbir ülkeye ziyaret düzenlememiştir.

MATEMATİK

ÖĞRENME

ŞENLİĞİ

başladı!

TAMAMEN
ÜCRETSİZ
KOLAY MATEMATİK
CANLI DERSLERİNE
SEN DE KATIL!

İŞLER
Kitabevleri'nde

Tüm seçkin internet
satış platformlarında!